

Terningkast og litterære kriterier

- en analyse av dagspressens bokanmeldelser med terningkast

Av Kari Bu

**Masteroppgave i medievitenskap
for graden cand. philol.
Institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo
Høsten 2005**

"Mediene forlanger av kritikken at den skal gjøre det umiddelbart tilgjengelig,
som ikke er det."

- *Arild Linneberg*¹

¹ Linneberg i Hauge & Tøjner (red.) 1992: 44.

Sammendrag

I denne oppgaven analyseres 30 bokanmeldelser med terningkast av ti nyere norske romaner for voksne fra fire dagsaviser. Det undersøkes hvordan anmeldelsene forholder seg til et sett med vanlige litterære kriterier for kvalitetsvurdering, definert av Monroe C. Beardsley og Per Thomas Andersen. Formålet er å se hva vurderingen av bøkene baserer seg på ved ulike terningkast og ulike grupperinger av terningkast. Videre drøftes terningkastets rolle i en bokanmeldelse, med vekt på hvordan det påvirker forholdet mellom journalistiske og litteraturfaglige krav i dagsavisenes litteraturkritikk. For å underbygge drøftingen er synspunkter fra noen av anmeldere i oppgavens analysemateriale innhentet.

Abstract

This thesis is an analysis of 30 book-reviews of ten new Norwegian novels for adults from four daily newspapers using the dice as a symbol of quality measurement. The thesis explores how the reviews use a set of common literary criteria for quality assessment, defined by Monroe C. Beardsley and Per Thomas Andersen. The aim is to find the basis for the evaluation of books at various "dice throws" and various groups of such. Further, the thesis discusses the role of the dice in a book-review, focusing on how it affects the relationship between journalistic and literary demands in the literary criticism of daily newspapers. Viewpoints from some of the book-reviewers in the material is collected to support the discussion.

Innhold

Innledning.....	6
Historisk bakgrunn for terningkastet.....	8
Terningkastets paradoks i litteraturkritikken.....	12
Utvalg av materiale.....	15
Teori.....	18
Monroe C. Beardsleys kvalitetskriterier.....	18
Per Thomas Andersens kvalitetskriterier.....	20
1) Moralsk/politisk kriterium.....	21
2) Kognitivt kriterium.....	21
3) Genetisk kriterium.....	22
4) Estetiske kriterier.....	22
5) Affektivt kriterium.....	23
Retoriske argumentasjonstyper.....	24
1) Ethos-argumentasjon.....	24
2) Pathos-argumentasjon.....	25
3) Logos-argumentasjon.....	25
Metode for analysen.....	26
Analyse av anmeldelsene.....	28
”Dårlige” og ”gode” anmeldelser.....	28
Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 2.....	28
Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 6.....	33
Oppsummering.....	37
Litt mindre ”dårlige” og ”gode” anmeldelser.....	38
Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 3.....	39
Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 5.....	41
Oppsummering.....	44
Samme roman, ulike terningkast.....	46
Oppsummering.....	49
Middels anmeldelser: hvilke kriterier?.....	50
Terningkastet og overskriften.....	52
Oppsummering av analysen.....	55

Terningkastenes kjennetegn.....	55
Det moralske/politiske kriteriet.....	60
Det kognitive kriteriet.....	62
Det genetiske kriteriet.....	64
De estetiske kriteriene	65
Det affektive kriteriet og retorikkanalyse.....	69
Sammenligning med Andersens betraktninger	72
Betraktninger fra anmelderne	74
Konkluderende drøfting.....	77
Er terningkastet en riktig oppsummering av anmeldelsen?	77
Hvilken rolle spiller det at aviser bruker terningkast?.....	80
Kilder.....	83

Innledning

Allerede da jeg satte terningkast på filmanmeldelser var påfunnet noe tøv, og tenk deg da hvor hyggelig jeg hadde det da gryta begynte å koke, inntil den nå har kokt fullstendig over. Jeg sitter og venter skjelvende på at det blir terningmål på diktsamlinger. Ingen får meg med på et slag yatzy, du skjønner hvorfor.²

Slik kommenterer Arne Skouen sitt eget påfunn fra 1952 – terningkast i pressens kulturanmeldelser. Helt fra starten har terningkastet vært kontroversielt, og de færreste aviser bruker det i bokanmeldelser. Likevel velger stadig flere å gjøre det. Avisen Nordlys har for eksempel gått fra ingen poengvurdering, via 1-6 "pinner," til terningkast.

Norsk skjønnlitteratur er neppe blitt enklere å vurdere i dag enn før. Det må være andre årsaker enn de litteraturfaglige til at terningen tas i bruk. Hva gjør dette med anmeldelsene? "Etter mitt syn fins det ingen kritikk uten kriterier," skriver professor i nordisk litteratur Per Thomas Andersen.³ Det er åpenbart at disse kriteriene er mer mangfoldige og flertydige enn de seks øynene på terningen. Har ulike terningkast ulike sett med litterære kriterier? Eller opererer anmelderen uavhengig av terningkastet, og skriver som om terningen ikke var der?

Terningen symboliserer vilkårlighet. I sin materielle form kan den vise et hvilket som helst antall øyne når den kastes. Men selv om terningkastet gir assosiasjoner til lek og tilfeldigheter, er det ikke uvesentlig. Det er et sterkt symbol, og reklamen ville neppe brukt det om det ikke hadde stor kommunikativ kraft. Det at bokanmeldelser med terningkast finnes i Norges største avis, gjør det også viktig å undersøke hva som ligger bak terningkastet. I 2004 hadde VG 241 bokanmeldelser. 59 av disse var norske romaner. Ingen av dem fikk terningkast 1, og bare to fikk terningkast 2. Femten fikk terningkast 3, tjueåtte fikk 4, elleve fikk 5 og tre fikk 6. En firer er et nokså intetsigende terningkast som brukes ofte. Er tekstene i

² Skouen og Gullvåg 1996: 318-319.

³ Andersen 1987: 17.

disse anmeldelsene også intetsigende, eller er det fulle av kvalitetsvurderinger som annullerer hverandre?

Terningkastets målbare skala fra 1 til 6 gjør det mulig å undersøke sammenhengen mellom kvalitetsvurdering og litterære kriterier. I denne oppgaven vil jeg undersøke hva slags litterære kriterier som benyttes i anmeldelser av norske romaner med ulike terningkast. For eksempel er det interessant å se om anmelderen baserer seg mer på subjektive følelser og opplevelser (affektivt kriterium) ved ”ekstreme” terningkast som 2 og 6, enn ved mer nøytrale terningkast. Det er også ønskelig å finne ut hvor vidt bøkene vurderes etter rent estetiske kriterier, eller om deres intellektuelle kraft også vurderes (kognitivt kriterium). Erik Bjerck Hagen kaller dette den mest typiske konflikten i synet på litterær kvalitet: Konflikten mellom estetiserende kritikere på den ene siden, og mer moralske og/eller kognitive kritikere på den andre siden. Sistnevnte forventer at litteraturen skal gi oss innsikt i hvordan vi skal leve, og ikke bare skape en "estetisk rus."⁴ Hvordan er forholdet mellom disse to kvalitetene i bokanmeldelser med terningkast? Er terningkastet et gjennomsnitt av hele kvalitetsvurderingen, eller gjenspeiler det bare en del av den?

Flere relevante distinksjoner vil bli belyst og drøftet i oppgaven, med utgangspunkt i Per Thomas Andersens litterære kriterier fra artikkelen ”Kritikk og kriterier” (1987). Disse kriteriene er en modifisert versjon av Monroe C. Beardsleys kriterier fra boka *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism* (1958). For å få innspill til mer generelle problemstillinger rundt terningkastet, har jeg også spurt fire bokanmeldere om deres forhold til terningen.

⁴ Hagen 2004: 39.

Historisk bakgrunn for terningkastet

På 1700-tallet møttes byborgerskapet i Europas kaffehus for å diskutere litteratur. Den litterære offentligheten var en forutsetning for danningen av en politisk offentlighet og av demokratier. Byborgerskapet skapte en sfære mellom det private og det statlige med utgangspunkt i litteraturen. I Norge vokste en slik offentlighet fram i 1830-årene. "Diktningen og litteraturkritikken kom i sentrum i en kamp der politiske, ideologiske, kulturelle og estetiske spørsmål var sider av samme sak," skriver Simen Skjøsberg.⁵ Slike åndskamper skapte i sin tur de første pressemiljøene, og de første norske journalistene var samfunnsengasjerte diktere som Wergeland, Bjørnson og Vinje.

Litteraturen og diskusjonene omkring den var altså nært knyttet til et samfunnsprosjekt. "Før de politiske partiene ble stiftet, fantes det ikke noe skarpt skille mellom kultur og politikk," hevder Jo Bech-Karlsen.⁶ Dagbladet ble Norges første partiavis da den kom i 1869. "Selv om sentrale kulturspørsmål sto i sentrum for avisens program, var det klart helt fra starten at Dagbladet ville støtte et samlet Venstre aktivt (...)," skriver Bech-Karlsen.⁷ Morgenbladet markerte seg som en motpol til Dagbladet, og tok avstand fra liberale og radikale synspunkter. Avisenes politiske ståsted var også tydelig i anmeldelsene, som gjerne vurderte en bok eller et teaterstykke etter deres idémessige innhold. Dessuten var kultur og politikk underlagt samme ledelse i avisene. Først på 1960-tallet dukket egne *kulturredaktører* opp. Samtidig ble kulturstoffet todelt: meningsstoffet fulgte folkeopplysningstradisjonen, mens nyhets- og reportasjestoffet bar preg av de nye underholdningsidealene. Fjernsynet, som kom inn i norske hjem på 1960-tallet, bidro sterkt til det økte fokuset på underholdningsstoff. *Omnibusavisen*, som ville nå et bredest mulig publikum, oppsto allerede på 1920-tallet, og fikk vind i seilene i konkurransen med ukeblader og TV.⁸

Også andre samfunnsendringer bidro til underholdningsstoffets popularitet. For eksempel skapte lønnsarbeid i byene behov for lettere underholdning i fritiden. Da pressen frigjorde seg

⁵ Sitert i Bech-Karlsen 1991: 31.

⁶ Bech-Karlsen 1991: 38.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.: 41-45.

fra politiske partier utover 1970-tallet, ble politiske skillelinjer mindre synlige i kulturjournalistikken. Aftenpostens stoffinndeling kan symbolisere denne utviklingen: På 1960-tallet ble kulturstoffet skilt ut i en egen seksjon. Senere ble stoffet delt i to, som henholdsvis *kultur* og *underholdning*. På 1990-tallet ble de to undergruppene slått sammen igjen. Det er nærliggende å tro at sammenslåingen skjedde fordi det ikke lenger var noe skarpt skille mellom kultur og underholdning. Også en seriøs avis som Aftenposten ble påvirket av VGs salgbare underholdningsjournalistikk.

31. mars 1952 gikk VG over fra å være morgenavis til å bli middagsavis. Denne dagen dukket terningkastet for første gang opp i norsk presse. Filmskaper og journalist Arne Skouen hentet ideen fra krigstiden i U.S.A., der New York Daily News hadde brukt terningen for å bedømme et kunstuttrykk. Først presenterte Skouen ideen for Dagbladet, men der fikk han negativ respons. VG syntes derimot det var en god idé, og Skouen brukte terningen i enkelte av sine filmanmeldelser i avisen på 1950-tallet.⁹ I sin selvbiografi kaller han terningen ”mitt skjebnesvangre bidrag til forsøplingen av norsk presse”.¹⁰

Det skulle ta et tiår før terningen ble tatt systematisk i bruk i VG. Under sportsredaktør Gunnar Kroge innførte VGs sportssider i 1963 terningen som en karaktervurdering av fotballspillere. Allerede da var terningkastet kontroversielt. Noe av kritikken gikk på at det var urettferdig å henge ut banens dårligste spillere. Kroge forteller at han ikke hadde noe problem med dette, for "i idrettens verden er alltid noen bedre og noen dårligere enn andre."¹¹

I kulturanmeldelser ble terningkastet først brukt systematisk fra januar 1981, da VG innførte sin Rampelys-seksjon. Kritikken mot terningen var ikke mindre på dette tidspunktet, og blant terningkastets mest høylytte kritikere var Dagbladet:

Dagbladet trykte sine fire første musikk anmeldelser med terningkast 12. juni 1991. Lenge hadde de kritisert VG for sin kyniske og overfladiske kulturjournalistikk, før de selv krøp til korset.¹²

Det er tydelig at det i mange aviser finnes en gradering av kulturprodukter, der noen blir lettere offer for terningkastet enn andre. I 2000 ble underseksjonene *Signaler* og *Kultur* i

⁹ Hætta og Melby 2001: 7.

¹⁰ Skouen og Gullvåg 1996: 318.

¹¹ Agerbak-Jensen og Higræff 1997: 225.

¹² Hætta og Melby 2001: 8.

Dagbladets kulturavdeling slått sammen. Før dette ble klassiske plater anmeldt uten terningkast i avisen, mens andre musikksjangere ble anmeldt med terningkast. Nå ble det bestemt at også klassisk musikk skulle anmeldes med terningkast. Imidlertid har Dagbladet enda ikke begynt å bruke terningkast i bokanmeldelser.

Claes Krog, tidligere avdelingsleder for radio, kultur og TV i VG, var mannen som i 1981 tok initiativet til omfattende bruk av terningen i kulturanmeldelser. Han sier at folk flest med dette fikk øynene opp for kulturen, og at det han oppfattet som et kunstig skille mellom de ulike kulturuttrykkene ble mindre.¹³ Krog hadde klare journalistiske målsetninger med innføringen av terningkastet, som også påvirket hvordan anmeldelser ble skrevet:

Jeg ville kappe alle meningsytringer maksimalt. Anmelderne skulle gi korte, konsise svar og ikke demonstrere sine kvalifikasjoner gjennom lange utredninger. Kompetansen forutsatte jeg at anmelderne hadde. De trengte ikke å demonstrere den. Det ble jo masse hyling og skriking om dette på den tida, Dagbladet kalte VG for ”globoid-avisa”, men i etterkant ser vi at de aller fleste har fulgt etter. Jeg er veldig for bruken av terningkast. En anmelder bør få fram et nyhetspoeng og drive forbrukerveiledning på samme måte som andre journalister.¹⁴

Krog mener altså at anmeldelser bør ligne både nyhetssjangeren og forbrukerjournalistikken. Også kulturanmeldelser er en journalistisk sjanger, som ikke kan styres av akademiske eller andre typer hensyn. Terningkastet gir et umiddelbart signal om hvor vidt et produkt er verdt å skaffe seg. Kanskje ser vi her konturene av et nytt opplysningsideal, der publikum skal oppdras til kloke konsumenter og ikke først og fremst til kloke samfunnsborgere. Ikke minst er avisene avhengige av å selge seg selv. Etter løsrivelsen fra politiske partier får de ikke lenger pengestøtte fra partiene, og målgruppen er mer diffus. Det blir fristende å legge seg på et ”minste felles multiplum” som alle lesere kan forholde seg til.

1981 var året da VG passerte Aftenposten som Norges største avis. Siden har omfanget av terningkastbruken stadig økt. Alt fra pils til politikere bedømmes nå med terningkast. I 1994 fikk TV-overføringen fra Johan Jørgen Holsts begravelse terningkast 6 i Dagbladet. Her valgte VG å droppe terningen, selv om også denne avisen pleide å gi de mest sette TV-programmene terningkast for kvalitet.¹⁵ I de store riksavisene er terningen sjelden å se i

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Agerbak-Jensen og Higræff 1997: 229.

bokanmeldelsene, selv om den ofte brukes i anmeldelser av andre typer kulturstoff. En del lokalaviser har derimot fulgt VGs eksempel og innført terningkast i bokanmeldelser. En gjennomgang av aviser på internett, inkludert Atekst mediearkiv¹⁶, viser at de mest aktive er Fredrikstad Blad, Oppland Arbeiderblad, Nordlys, Trønderavisa, Telemarksavisa, og Sarpsborg Arbeiderblad. Noen bruker terningen sporadisk, og mange lokalaviser har svært få bokanmeldelser.

¹⁶ Atekst skiftet navn til Retriever våren 2005. www.retriever-info.com

Terningkastets paradoks i litteraturkritikken

John Chr. Jørgensen, forfatter av *Det danske anmelderis historie*, mener det ville vært usaklig å ikke bruke journalistiske kriterier overfor noe som skal stå i et nyhetsorgan. Disse kriteriene kaller han *formsans, nyhetssans, formidlingsevne, komposisjonsevne og gjennomslagskraft*.¹⁷ Som journalistisk virkemiddel representerer terningen flere av Jørgensens kriterier. Iblant brukes den som et nyhetsvarsel på forsiden av avisen når en kjent forfatter kommer med ny bok, eller ved sensasjonelle terningkast som 1 og 6. Terningen øker også anmeldelsens gjennomslagskraft. En undersøkelse fra 1997 viser at 82 prosent av de spurte synes det er fint å få en konklusjon i form av terningkast i tillegg til anmeldelsen, og en enda større andel mener at terningkastet gjør anmeldelser mer leser- og forbrukervennlige.¹⁸

Fra et litteraturvitenskapelig synspunkt har bokanmeldelsen et annet formål enn å slå gjennom som nyhetsoppslag. "Noe av poenget med litteraturkritikk er å åpne for flere perspektiver, flere lese måter (...)" skriver Christian Seielstad Skog om litteraturkritikkens forpliktelser.¹⁹ Andersen sier noe av det samme om kritikkens viktigste faglige oppgave:

En bok er en kodemeddelelse fra forfatteren, og den får mening idet leseren møter den med *sin* kode. Spørsmålet er da om kritikerens kode er med på å *åpne* opp eller *stenge* av i forhold til de muligheter som ligger i forfatterens kode. Etter mitt syn bør kritikeren ved hjelp av sitt fag kunne bidra til å åpne opp for leseren noe av tekstens kompleksitet, og på den måten gi leseren profesjonell lesehjelp til å oppdage skjulte nivåer i teksten.²⁰

Spørsmålet blir da om de journalistiske kravene går på bekostning av de litterære i en bokanmeldelse med terningkast. Får bokanmeldelser med terningkast fram bokas ulike lesningsmuligheter, eller fokuserer anmelderteksten bare på én lesning, som terningkastet representerer? Og dersom teksten har flere perspektiver: Er terningkastet en gjennomsnittlig

¹⁷ Jørgensen 1994.

¹⁸ Agerbak-Jensen og Higrav 1997: 239.

¹⁹ Seielstad Skog 2002.

²⁰ Andersen 1987: 22.

vurdering av boka ut fra anmeldelsens ulike perspektiver, eller representerer terningkastet bare ett av perspektivene?

Uansett vil terningkastet bidra til å forsterke de journalistiske kriteriene. Ikke bare på grunn av tallkarakteren, men fordi terningen er *visuell*. Terningkastet er det første leseren legger merke til ved anmeldelsen, og dette preger lesningen. Dersom tallkarakteren bare ble nevnt i teksten, ville den antakelig hatt langt mindre betydning for leserens oppfatning av boka, for terningens symbolverdi er sterk. Gode terningkast dukker opp igjen i forlagenes markedsføring av bøker, og terningen er blitt et etablert symbol på kvaliteten av et hvilket som helst produkt.

For at en anmeldelse med terningkast skal innfri Andersen og Seielstad Skogs krav, bør terningen representere en vurdering av flere av bokas perspektiver. Det kan diskuteres hva som ligger i begrepet flere perspektiver eller lese måter. En kort anmeldelse i en dagsavis vier neppe plassen til å anlegge mange ulike lese måter på en bok. ”Det er klart at dette krever et faglig tekstarbeid av kritikeren, og igjen er det et spørsmål om hvor mye kritikeren kan få plass til i en kort anmeldelse” skriver Andersen.²¹ Men selv om en anmelder ikke ser på en bok som en kode han på ulike måter skal forklare for leseren, kan han vise fram ulike *aspekter* av boka. For eksempel kan han vise at en kriminalroman kan ha andre kvaliteter enn å være spennende.

I denne oppgavens utvalg av anmeldelser finnes krimromanen *Lik i lasta* av Kjersti Scheen. "Ujevn skjærgårdskrim," er VGs overskrift på anmeldelsen, noe som gir både positive og negative assosiasjoner. Om man ikke liker hele boka, kan man like noe ved den, og for å få vite *hva* som gjør den ujevn, må man lese anmeldelsen. Toeren på terningkastet forsterker imidlertid de negative assosiasjonene kraftig: det er snakk om en *dårlig* bok. Men selve anmeldelsen begynner med å rose Scheen for gode miljøskildringer:

Noe av det som hever Kjersti Scheens nye krimroman opp over det litt traurige gjennomsnitt i norske detektivfortellinger, er miljøskildringen. Bildene av bukter og strender, høye berg og bratte stup, vide havutsikter med enslige båter her og der i områdene utenfor Risør - glimrende.

Rosen fortsetter gjennom hele neste avsnitt:

²¹ Ibid.

Her er forfatteren så åpenbart på hjemmebane, dette er noe hun er glad i og som hun derfor skriver godt om. Man føler seg virkelig hensatt til marsvåren på Gjernestangen, det lukter salt sjø, fisk og gamle sjøbuer av beretningen. Som er holdt i et spenstig, morsomt og avvekslende språk.

Dermed er nesten halve anmeldelsen brukt til å rose boka, noe som slett ikke står i stil med terningkastet. Det eneste anmelderen kritiserer, er bokas intrige: "Men når det gjelder selve krimintrigen, må det sies at den virker temmelig håpløs. Vilt usannsynlig, nesten helt uforståelig." I siste setning konkluderer anmelderen med at boka er vel verdt en time eller to, til tross for at krimintrigen er svak. Dette er et helt annet budskap enn toeren på terningen signaliserer.

Mange har kritisert dagsavisenes litteraturkritikk for å fortrenge litterære kriterier til fordel for journalistiske kriterier. Teksten i anmeldelsen av *Lik i lasta* har flere av Jørgensens journalistiske kriterier: den bruker retoriske grep (formsans), gir et overblikk på liten plass (formidlingsevne), og beholder en fortrolig tone (komposisjonsevne). Kort sagt er den leservennlig, men den fokuserer på annet enn bokas spenningsaspekt og er slett ikke bare en forbrukerveiledning for krimelskere. Det lave terningkastet synes imidlertid å ha dette formålet. Terningen gjenspeiler bare kritikken av krimintrigen, ikke rosen av bokas miljøskildringer og konklusjonen om at boka er leseverdige.

Dette eksemplet viser at de journalistiske kriteriene kan stå i motsetning ikke bare til litterære kriterier, men også til andre journalistiske kriterier (terningkastet). Anmelderen anbefaler leseren å lese boka som noe annet enn en spenningsroman, nemlig som en 'glimrende', 'spenstig' og 'morsom' miljøskildring av Risør og omegn. Dermed åpner han for flere lesningsmuligheter. Her blir terningen et paradoks ikke bare i forhold til litteraturen, men også i forhold til journalistikken. Journalisten synes å motarbeide sin egen leservennlige anmeldelse med et enda mer leservennlig terningkast som ikke svarer til ordene.

Utvalg av materiale

Analyseobjekt for denne oppgaven er anmeldelser av norske romaner for voksne utgitt i perioden 2000-2004. Til grunn for utvalget ligger en gjennomgang av sju norske aviser som bruker terningkast i anmeldelsen av skjønnlitteratur - VG, Nordlys, Fredrikstad Blad, Trønderavisa, Oppland Arbeiderblad, Sarpsborg Arbeiderblad og Telemarksavisa. Kilder her er det elektroniske mediearkivet Atekst (som skiftet navn til Retriever våren 2005)²² og avisenes internettutgaver.

Det er stor variasjon i hvor aktive de ulike avisene er når det gjelder bokanmeldelser. Den desidert mest aktive avisen med terningkast er VG, med 241 anmeldelser i 2004 (hvorav 59 norske romaner for voksne).²³ Trønderavisa og Telemarksavisa har svært få bokanmeldelser og ble derfor utaktuelle for denne undersøkelsen.

I utgangspunktet var det ønskelig å velge ti anmeldelser av samme bok fra de samme tre avisene. Det var imidlertid vanskelig å finne ti nyere norske romaner som alle var anmeldt med terningkast i tre aviser. Lokalaviser fokuserer gjerne på bøker og forfattere med lokal tilknytning, og anmelder dermed ofte ulike bøker. Dessuten krever oppgaven et visst utvalg av anmeldelser med lave terningkast, for å kunne se hva som kjennetegner disse. Fra den valgte tidsperioden var det ikke mulig å finne en eneste norsk roman med terningkast 1 i noen av de nevnte avisene. Eksempelvis anmeldte VG 59 norske romaner i 2004. Ingen av disse fikk terningkast 1, og bare to fikk terningkast 2. Faktisk fikk ikke en eneste bok terningkast 1 i VG i 2004. Fra januar til og med august 2005 satt eneren noe løser, og tre bøker fikk terningkast 1, deriblant en norsk roman: *The true story of Herrmann Hitler* av Odd Arild Ellingsen. I samme periode fikk ingen norsk roman terningkast 2, mens hele sju oversatte romaner fikk dette terningkastet i VG.

VG var et naturlig valg for denne undersøkelsen, som desidert største avis med terningkast i bokanmeldelsene. Verken Dagbladet, Aftenposten eller Dagsavisen bruker terningkast i sine

²² www.retriever-info.com

²³ <http://www.vg.no/rampelys/boeker/anmeldelser/>

bokanmeldelser. Avisen Nordlys ble valgt fordi den skiller seg ut med mange lave terningkast. For å få ti anmeldelser av samme bok innenfor de gitte kriteriene måtte ytterligere to aviser velges; Fredrikstad Blad og Oppland Arbeiderblad. Til slutt forelå et utvalg på 5 x 3 anmeldelser fra VG, Fredrikstad Blad og Oppland Arbeiderblad, samt 5 x 3 anmeldelser fra VG, Fredrikstad Blad og Nordlys.

Utvalget ble følgende anmeldelser (anmelder og terningkast i parentes). Det må her bemerkes at Päivi Laakso opprinnelig kommer fra Finland, men er bosatt i Norge og skriver på norsk.

Ingeborg Arvola: *Straffe* (utgitt 2003)

VG (Susanne Hedemann Hiorth, 3), Nordlys (Mali A. Arnstad, 2), Fredrikstad Blad (Desirée Grandahl, 5).

Päivi Laakso: *Sanatorium* (utgitt 2003)

VG (Berit Kobro, 4), Nordlys (Mali A. Arnstad, 2), Fredrikstad Blad (Anne-Lise Johnsen, 5).

Gaute Bie: *Pure popmusicbaby!* (utgitt 2003)

VG (Morten Abrahamsen, 5), Nordlys (Morten Wintervold, 3), Fredrikstad Blad (Heidi Eriksen, 3).

Lars Amund Vaage: *Kunsten å gå* (utgitt 2002)

VG (Yngvar Ustvedt, 5), Nordlys (Morten Wintervold, 5), Fredrikstad Blad (Geir Løvli, 4).

Line Baugstø: *Skulle du komme tilbake* (utgitt 2000)

VG (May Grethe Lerum, 4), Nordlys (Ellen Pollestad, 3), Fredrikstad Blad (Geir Løvli, 5).

Per Petterson: *Ut og stjele hester* (utgitt 2004)

VG (Knut Faldbakken, 6), Oppland Arbeiderblad (Linn T. Sunne, 5), Fredrikstad Blad (Kari Wærum, 6).

Roy Jacobsen: *Frost* (utgitt 2003)

VG (Yngvar Ustvedt, 5), Oppland Arbeiderblad (Linn T. Sunne, 6), Fredrikstad Blad (Kjell Jørgen Riegels Holbye, 6).

Niels Fredrik Dahl: *I ffor sommer* (utgitt 2004)

VG (May Grethe Lerum, 3), Oppland Arbeiderblad (Linn T. Sunne, 5), Fredrikstad Blad (Anne-Lise Johnsen, 5).

Selma Lønning Aarø: *Vill ni åka mera?* (utgitt 2003)

VG (Knut Faldbakken, 5), Oppland Arbeiderblad (Linn T. Sunne, 5), Fredrikstad Blad (William Heinesen, 4).

Kjersti Scheen: *Lik i lasta* - VG (utgitt 2003)

(Yngvar Ustvedt, 2), Oppland Arbeiderblad (Linn T. Sunne, 4), Fredrikstad Blad (Anne-Lise Johnsen, 2).

I tillegg til å analysere disse anmeldelsene vil fire anmeldere som er representert i utvalget, en fra hver avis, komme med sine kommentarer til terningkastet: Morten Wintervold i Nordlys, Linn T. Sunne i Oppland Arbeiderblad, May Grete Lerum i VG og Kjell Jørgen Holbye i Fredrikstad Blad. Disse ble stilt følgende spørsmål på e-post: 1) Anser du terningkastet som representativt for anmeldelsen og 2) Bestemmer du terningkastet før eller etter at anmeldelsen er skrevet? Dessuten har jeg hatt en samtale på e-post med Knut Faldbakken, forfatter og bokanmelder i VG, om sjangerens betydning for terningkastet.

Teori

Monroe C. Beardsleys kvalitetskriterier

Monroe C. Beardsley tilhører den nykritiske tradisjonen innen litteraturvitenskapen, som hadde sin storhetstid i USA i 1940- og 50-årene. Nykritikken så på det litterære verket som en autonom størrelse, uavhengig av konteksten.²⁴ Dermed ble det irrelevant å trekke inn verkets samfunnsmessige verdi. Beardsley definerer kvalitetskriterier som begrunnelser for kvalitet som sier noe objektivt om verket:

There are the reasons that refer to features of the aesthetic object itself: the composition is "confused"; there is "too much gesticulation." Let us call these *Objective Reasons*.²⁵

Han mener at man ved bruk av objektive, estetiske kriterier kan komme nærmere en "gyldig" kvalitetsvurdering. Med slike kriterier mener han det som angår tekstens *helhet (unity)*, *kompleksitet (complexity)* og *intensitet (intensity)*.²⁶

Even if we confine ourselves now to Objective Reasons, we still have a very large variety, so it might naturally occur to us to wonder whether any further subdivisions can be made. I think when we take a wide survey of critical reasons, we can find room for most of them, with very little trouble, in three main groups. First, there are reasons that seem to bear upon the degree of *unity* or disunity of the work. (...) Second, there are those reasons that seem to bear upon the degree of *complexity* or simplicity of the work (...) Third, there are those reasons that seem to bear upon the *intensity* or lack of intensity of human regional qualities in the work.²⁷

²⁴ Ibid.: 34.

²⁵ Beardsley 1958: 457.

²⁶ Ibid.: 462.

²⁷ Ibid.

Blant de ulike innholdselementene i en bokanmeldelse er på langt nær alle uttrykk for en kvalitetsvurdering. I sin hovedoppgave om litteraturkritikk i dagspressen beskriver Mariann Aalmo Fredin 28 elementer hun har funnet i norske bokanmeldelser.²⁸ Bare seks av disse knytter hun til kvalitetsvurdering, deriblant 'stil/estetikk' og 'kunnskapsvurdering.' Blant de øvrige elementene finner hun blant annet handlingsreferat, karakteristikk av forfatter/forfatterskap, tematikkhypotese og eksemplifisering med sitat.

Nå er det ikke gitt at et bestemt element alltid er fritt for kvalitetsvurdering og omvendt. Fredin plasserer elementet 'subjektiv leseropplevelse' utenfor kvalitetsvurderingen.²⁹ Med dette mener hun tilfeller hvor anmelderen sier noe om sin egen opplevelse av en bok. Hun baserer seg på Beardsleys definisjon av kvalitetskriterier. Beardsley diskuterer det problematiske ved å gjøre normative vurderinger av litterære verk, og stiller spørsmål ved litteraturkritikkens berettigelse. Han studerer hvordan anmelderen begrunner sine kvalitetsvurderinger (estetisk, kognitivt, moralsk etcetera), for så å drøfte hvor vidt de ulike begrunnelsene kan godtas som gyldig litteraturkritikk.

For denne oppgavens formål er det uvesentlig hvor gyldig et kvalitetskriterium er som en objektiv stadfesting av litterær verdi. Her er det ønskelig å finne ut hva slags kriterier en anmelder faktisk bruker når han eller hun gjør en kvalitetsvurdering. Dermed blir det også relevant å trekke inn det Fredin kaller 'subjektiv leseropplevelse' som kvalitetskriterium. Altså tilfeller der anmelderen begrunner kvalitet med sine egne følelser for en bok. Det ville vært pussig om dette ikke påvirket helhetsinntrykket, og dermed terningkastet, i anmeldelsen. Beardsley og Andersen kaller dette *affektivt kriterium*.

Fredin plasserer Beardsleys objektive kriterier i elementet hun kaller *stil/estetikk*. Hun sier selv at hun ikke gjør konsekvent bruk av Beardsleys inndelinger, og når hun velger å kalle 'kunnskapsvurdering' et kvalitetskriterium, er dette ikke i tråd med Beardsley. Han mener at et slik *kognitivt kriterium* er ugyldig som indikator på litterær kvalitet, altså tilfeller der anmelderen roser eller kritiserer et verk ut fra intellektuell eller kunnskapsmessig verdi. Likevel opererer han med flere subjektive kriterier, eller begrunnelser, som anmelderne

²⁸ Fredin 1998.

²⁹ Ibid.: 49.

bruker i sin vurdering. Foruten de kognitive, lister han opp *moralske, affektive og genetiske* begrunnelser for kvalitet.³⁰

Per Thomas Andersens kvalitetskriterier

Ingen av anmeldelsene i denne oppgavens utvalg gjør rede for hva slags kriterier de er basert på. For å avdekke dette, trengs en teori om kriterier for kvalitetsvurdering som knytter seg til eksisterende praksis i bokanmeldelser. I utgangspunktet kunne man tenke seg en uendelig liste med kriterier, hvor nærmest hvert adjektiv fikk sin egen kategori ('humoristisk', 'forslitt', 'banalt', 'overtydlig' etcetera). Når man velger et bestemt teoretisk fundament, velger man samtidig å se bort fra en del formuleringer i anmeldelsene som kan knyttes til kvalitetsvurdering. Slik blir det mulig å systematisere og sammenligne materialet, og utlede noen tendenser.

Jeg har valgt Per Thomas Andersens artikkel "Kritikk og kriterier" (1987) som teoretisk grunnlag for analysen. Artikkelen tar utgangspunkt i Beardsleys kriterier, men Andersen tilpasser og kommenterer disse ut fra norske anmelderes praksis. Der Beardsley gir tenkte eksempler på de ulike kriteriene, gir Andersen eksempler fra faktiske bokanmeldelser. Siden Andersen ikke skiller mellom subjektive og objektive kriterier, kaller han Beardsleys objektive kriterier for *estetiske kriterier*.

Andersen viser til en rekke eksempler på at alle kriteriene hos Beardsley kan brukes i forbindelse med kvalitetsvurdering, eller som han selv sier: "Innenfor hvert av kriteriene vil man finne forhold i teksten som er enten "good-making" eller "bad-making."³¹ Når Andersen drøfter de ulike kriteriene, bruker han formuleringer fra anmeldelser. Under det *moralske/politiske kriteriet* nevner han blant annet formuleringen "Med høy temperatur og full styrke hudfletter han samtidskulturen."³² Her er det underforstått at anmelderen mener at forfatterens kritikk av samfunnskulturen er noe som styrker boka. Riktignok antyder anmelderen at dette gjøres på en estetisk høyverdig måte ("med høy temperatur og full

³⁰ Ibid.: 456-457.

³¹ Andersen 1987: 24.

³² Ibid.: 18.

styrke"), men det er like fullt et eksempel på bruk av det moralske/politiske kriteriet. Andersen drøfter om dette strengt tatt kan kalles et kvalitetskriterium, men siden det ofte brukes i den hensikt å vurdere kvalitet, er det høyst relevant for denne analysen.

Andersen opererer med fire hovedkriterier: moralsk/politisk, kognitivt og genetisk kriterium, samt tre estetiske kriterier (kompleksitet, integritet og intensitet). I tillegg kommer det affektive kriteriet, som i praksis ofte er overordnet og dukker opp i kombinasjon med andre kriterier.

1) Moralsk/politisk kriterium

Det moralske/politiske kriteriet representeres ved "utsagn som gir en litterær tekst politisk, moralsk eller sosial verdi."³³ Det er altså tekstens *holdninger* som blir gjenstand for vurdering. Vurderingen kan være både positiv og negativ. Som eksempel på en positiv vurdering av en tekst gjennom det moralske/politiske kriteriet bruker Andersen blant annet sitatet "Med nennsomme midler makter han å avsløre apartheidsystemet i all sin gru." Som eksempel på en negativ vurdering gjennom dette kriteriet brukes utsagnet "Det er trist at han gjør det på en måte som så eftertrykkelig bekrefter meningsløsheten - istedet for i hvert fall forsøksvis å åpne for en dialog's mulighet med leseren."³⁴

2) Kognitivt kriterium

"Kritikeren vurderer her kunnskapstilfanget i teksten, tankekraften eller det intellektuelle nivået, og tilkjenner teksten verdi på kognitivt grunnlag,"³⁵ skriver Andersen. Som eksempler på dette kriteriet bruker han blant annet utsagnene "Engasjerer sin leser og utdyper hans erkjennelse," og "X sitter inne med betydelig viten om sitt stoff."³⁶ Gjennom dette kriteriet vurderer anmelderen om en bok bidrar til å øke vår forståelse og viten om verden. Seielstad Skog kommenterer Andersens kriterier. "Vi har mange tekster som har blitt avfeid på grunn

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.: 19.

³⁶ Andersen 1987: 19.

av komplisert og vanskelig tilgjengelig tematikk," sier han om det kognitive kriteriet.³⁷ Her kan altså både for enkle og for avanserte tekster vurderes negativt.

3) Genetisk kriterium

"Vi kan kalle alle utsagn som på en eller annen måte angår forhold som ligger forut for den aktuelle teksten for *genetiske* kriterier," skriver Andersen.³⁸ I bokanmeldelser er det vanlig å plassere boka i en litteraturhistorisk sammenheng, men dette trenger ikke å innebære noen kvalitetsvurdering. Når det genetiske kriteriet brukes til å vurdere kvalitet, kan anmelderen for eksempel si at utgivelsen er 'forhastet' eller ikke godt nok bearbeidet. Det kan også dreie seg om hvor vidt teksten er nyskapende, om forfatterens ambisjoner er realisert i verket, og om forfatteren har gjort god research. Eksempler som brukes på dette kriteriet er: "Konsulenten har hatt for stor respekt for X [forfatteren]" og "Uten synderlig originalitet."³⁹

4) Estetiske kriterier

Dette er kriterier som går på det spesifikke litterære, tekstlige eller estetiske i en bok. Beardsley kaller disse objektive kriterier. På samme måte som Beardsley deler Andersen dem i tre:

a) Komplexitet: Her vurderes det om en tekst har flere lesernivåer og tolkningsmuligheter, eller om teksten er endimensjonal og preget av klisjeer og stereotyper. For å beskrive dette bruker anmelderen gjerne metaforer som 'rik' og 'fattig.' Et konkret eksempel gir Andersen med utsagnet: "X er en bok med mange fasetter, og sterk leserappell på flere plan."⁴⁰

b) Integritet: "Integritet har ofte noe å gjøre med forholdet mellom enkeltfaktorer og sum eller helhet," skriver Andersen.⁴¹ Anmelderen vurderer her hvordan teksten fungerer som helhet, og hvordan de forskjellige delene av helheten fungerer i forhold til hverandre. Eksempler på dette kriteriet er utsagn som "Min hovedinnvending er at X går to ærender

³⁷ Seielstad Skog 2002.

³⁸ Andersen 1987: 21.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.: 22.

⁴¹ Ibid.: 24.

samtidig, som dikter og som tenker, han skal både skrive dikt og utlegge ideer."⁴² Man kan også tenke seg at anmelderen ser på det å "gå to ærender samtidig" som positivt; at teksten skaper en vellykket helhet av ulike elementer, som i dette utsagnet: "Aldri har tenkeren og dikteren X utfylt og beriket hverandre i høyere grad enn her."⁴³

c) Intensitet: Dette kriteriet angår tekstens evne til å holde på leserens oppmerksomhet gjennom boka. Uttrykk som 'spennende' og 'høy underholdningsverdi' er eksempler på dette. Som eksempler fra anmeldelser bruker Andersen utsagnene "Engasjerer sin leser," og "Han viser det i levende bilder som brenner seg inn i sinnet."⁴⁴

5) Affektivt kriterium

Dette kriteriet dreier seg om bokas psykologiske effekt på leseren (i dette tilfellet anmelderen). Beardsley påpeker at en affektiv slutning bare kan fortelle oss noe om bokas effekt, og ikke hvordan denne effekten oppnås. Derfor kan ikke det affektive kriteriet avgjøre hvor vidt et verk er godt eller dårlig.⁴⁵ Imidlertid ligger dette kriteriet ofte til grunn for anmelderens oppfatning av kvalitet.⁴⁶ Dermed er det relevant for denne analysen, som vil undersøke hvilke kriterier som faktisk er i bruk i bokanmeldelser, og ikke hvor gyldige disse kriteriene er i forhold til en objektiv kvalitetsvurdering. I denne oppgavens utvalg finnes en rekke eksempler på at det affektive kriteriet brukes til å vurdere kvalitet. Av og til ber anmelderen oss til og med om å se bort fra mer objektive eller estetisk begrunnede vurderinger til fordel for den affektive effekten, som i denne anmeldelsen fra Oppland Arbeiderblad av Roy Jacobsens roman *Frost*:

Frost byr på fantastiske naturskildringer og gir et interessant gløtt av det norske samfunnet for tusen år siden, men det er ikke derfor du skal lese denne boka. Det er fordi den er en fantastisk fortelling, en opplevelse av en bok.

Når anmelderen slik refererer til sin egen *opplevelse* av en bok, er det det affektive kriteriet som ligger til grunn for vurderingen. Andersen finner det imidlertid vanskelig å identifisere

⁴² Ibid.: 23.

⁴³ Ibid.: 22.

⁴⁴ Ibid.: 23.

⁴⁵ Beardsley 1958: 461.

⁴⁶ Andersen 1987: 25.

dette kriteriet som et eget kvalitetskriterium. Dette fordi det affektive (anmelderens subjektive følelser eller opplevelser) ofte kommer imellom premisset og konklusjonen – uansett hva slags kriterier som var utgangspunktet. Det affektive kriteriet blir altså en tilleggsvurdering som kan snike seg inn over alt. Anmelderen kan slutte fra kriterium via *affektasjon* til konklusjon. Andersen observerer at dette kriteriet først og fremst kommer til uttrykk i anmelderens retorikk, og ikke som ledd i logiske resonnementer.

I utgangspunktet hadde jeg tenkt å bruke retorikkanalyse som et alternativ Andersens kriterier. Det syntes interessant å finne ut hvilke argumentasjonstyper (ethos, pathos, logos) som kjennetegner anmeldelser med høye og lave terningkast. Etter hvert oppdaget jeg at en analyse av slike argumentasjonstyper kunne utdype Andersens affektive kriterium. Han oppfordrer selv til en retorisk analyse når han sier om det affektive kriteriet at "Man bruker retoriske figurer isteden for resonnementer."⁴⁷ Når en anmelder gir uttrykk for sine følelser for en bok, er det sannsynlig at han søker å begrunne dette gjennom en retorisk strategi, for eksempel ved å appellere til leserens fornuft eller moral. I slike tilfeller kan et affektivt kriterium forveksles med kriterier som ikke dreier seg om anmelderens egne følelser. For å unngå denne forvekslingen vil jeg henvisse til retoriske argumentasjonstyper i forbindelse med undersøkelsen av det affektive kriteriet. Slik kan dette kriteriet avsløres også når det er begrunnet moralsk eller logisk, og ikke bare står som et rent følelsesargument (pathos). Det kan også være interessant å se hvor mange eksplisitte pathos-argumenter som finnes i anmeldelsene, og i hvor stor grad anmelderen forsøker å skjule at en vurdering er basert på følelser. Dersom anmelderne sjelden prøver å skjule dette, betyr det antakelig at det affektive kriteriet er et allment akseptert kriterium for kvalitetsvurdering i dagspressens bokanmeldelser med terningkast.

Retoriske argumentasjonstyper

1) Ethos-argumentasjon

Forsøk på å overbevise gjennom ethos-argumenter innebærer å styrke sin moralske karakter. Ofte handler det om at "argumenten hämtas från nogon auktoritativ källa," skriver Karlberg

⁴⁷ Ibid.

og Mral.⁴⁸ Denne autoriteten kan også være taleren selv. Bokanmelderen kan for eksempel henvise til sin lange erfaring som anmelder, sin store kunnskap eller lignende. Han kan også bruke "folk flest" som en autoritet, og appellere til den allmenne moral. Et eksempel på en ethos-argumentasjon for det affektive kriteriet kan være at anmelderen sier "Jeg har aldri i mine tjue år som anmelder blitt så beveget av en bok."

2) Pathos-argumentasjon

Å overbevise gjennom pathos-argumenter vil si å appellere til lesernes følelser.

Pathos-argumenter er retoriske virkemidler fordi de formidler autensitet; personen fremstår som menneskelig ved å appellere til følelser. Anders Johansen trekker fram Ronald Reagan som en mester til å spille på følelser: "Lang på vei maktet Reagan å omdanne spørsmålet om hva som virkelig hadde skjedd, til et spørsmål om hva han virkelig hadde følt."⁴⁹ I forbindelse med det affektive kriteriet kan vi si at anmelderen bruker pathos-argumentasjon dersom han understreker hva han virkelig føler eller opplever i forbindelse med en bok. Her består det affektive kriteriet altså utelukkende av anmelderens sterke følelser.

3) Logos-argumentasjon

Logos-argumentasjon handler om å appellere til fornuft. Logos-argumentasjon preges av fakta, statistikk og tall, eller av logiske slutninger fra premiss til konklusjon. Et uttrykk for anmelderens følelser kan være logisk begrunnet, men like fullt affektivt dersom begrunnelsen er basert på subjektive forhold. For eksempel kan anmelderen uttrykke negative følelser for en bok og begrunne det med at temaet er *oppbrukt*, noe som forutsetter at publikum har lest like mange bøker om temaet som anmelderen selv. Med en logisk begrunnelse av det affektive kriteriet, mener jeg noe lignende det som ligger i Fredins begrep 'objektivering av leseropplevelse'⁵⁰. Med dette mener hun at anmelderen forsøker å heve leseropplevelsen opp på et objektivt plan, isteden for å gi eksplisitt uttrykk for sin personlige opplevelse.

⁴⁸ Karlberg og Mral 1998: 40.

⁴⁹ Johansen 2002: 88.

⁵⁰ Fredin 1998: 49.

Metode for analysen

Utgangspunktet for analysen er at terningkastene kan deles i ”gode”, ”middels” og ”dårlige” som mål for kvalitet. Som sagt finnes ingen anmeldelse med terningkast 1 i grunnlagsmaterialet. Dersom alle terningkastene var representert, ville det være naturlig å dele dem i tre, med to terningkast i hver gruppe. Dermed ville terningkast 3 og 4 tilhørt den nøytrale gruppen. Dette utvalget viser en klar overvekt av negative vurderinger i treer-anmeldelsene, og det er tydelig at anmelderne selv betrakter dette som et ”dårlig” terningkast. ”Bedre lykke neste gang”, sier anmelderen til forfatteren av *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad. I VG heter det om *I fjor sommer* at ”Niels Fredrik Dahl vil sannsynligvis skuffe sine lesere i år”. Slike vurderinger ved terningkast 3 gjør det naturlig å plassere det i gruppen ”dårlig”. Tilsvarende er det få negative kommentarer i anmeldelser med terningkast 5, slik at dette utmerker seg som ”godt”. Det er samtidig interessant å kunne sammenligne ”gode” og ”dårlige” terningkast på et bredt grunnlag, derfor er det naturlig at de ”gode” og ”dårlige” er de største gruppene. Inndelingen blir dermed som følger: ”Dårlige” terningkast: 2 og 3, ”middels” terningkast: 4 og ”gode” terningkast: 5 og 6.

Oppgaven vil undersøke hva slags kriterier som brukes i bokanmeldelser med henholdsvis ”gode”, ”middels” og ”dårlige” terningkast. Jeg vil også komme inn på forskjeller mellom ”ekstreme” terningkast (2 og 6) og mer nøytrale (3-5). Først sammenlignes anmeldelser med terningkast 2 og 6, for å se hva slags tendenser som finnes her. Opptrer visse kriterier oftere i den ene gruppen av anmeldelser enn i den andre? Opptrer flere ulike kriterier i den ene gruppen enn i den andre, slik at bøkene vurderes på et bredere grunnlag? Jeg vil også skille mellom hva slags kriterier som brukes til å gi positive og negative vurderinger, i den grad dette ikke samsvarer med terningkastet. Deretter vil samme analyse bli foretatt av anmeldelser med terningkast 3 og 5. Her må det gjøres et utvalg av anmeldelser med terningkast 5, siden det finnes flere av disse enn av terningkast 3 i materialet. Kriteriet for utvalget er at det velges andre bøker enn dem som fikk terningkast 3 (hele fire av ti romaner i utvalget fikk både terningkast 3 og 5 i ulike aviser). Deretter analyseres anmeldelser av samme bok med forskjellige terningkast, og ”middels” anmeldelser (terningkast 4). I tillegg kommer et avsnitt

om forholdet mellom overskrift og terningkast/anmeldertekst. I likhet med terningkastet er overskriften et tabloid element i en anmeldelse, og det er relevant å se om overskrift og terningkast peker i samme retning når det gjelder kvalitetsvurdering.

Disse analysene kan selvsagt ikke si noe uttømmende om bruken av kriterier i skjønnlitterære bokanmeldelser med terningkast. Formålet er å se om det finnes tendenser som peker i bestemte retninger, og drøfte mulige årsaker og konsekvenser. Det vil også bli nevnt hva som kjennetegner hvert enkelt terningkast til forskjell fra de andre. Analysedelen vil basere seg på Per Thomas Andersens teorier fra nordistikk og litteraturvitenskap. I oppsummeringen og drøftingen av analysen vil journalistiske og medievitenskapelige perspektiver og teorier trekkes inn.

Analyse av anmeldelsene

”Dårlige” og ”gode” anmeldelser

I utvalget finnes fire anmeldelser med terningkast 2, og like mange med terningkast 6. I det følgende skal vi se hva slags kriterier som kjennetegner hvert av disse terningkastene.

Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 2

Denne analysen omfatter anmeldelser av *Sanatorium* av Päivi Laakso (Nordlys), *Straffe* av Ingeborg Arvola (Nordlys) og *Lik i lasta* av Kjersti Scheen (VG og Fredrikstad Blad).

Boka *Sanatorium* av Päivi Laakso får terningkast 2 i Nordlys. Anmeldelsen åpner med en plassering av romanen i forhold til annen litteratur, i dette tilfellet boka *Populærmusikk fra Vittula* av Mikael Niemi. Begge bøkene skildrer bygdemiljøer i Nord-Finland. Her benytter anmelderen det genetiske kriteriet, men hun gjør ingen kvalitetsvurdering i den forbindelse. Sammenligningen av de to bøkene er utelukkende informativ, og dette elementet i anmeldelsen er derfor ikke relevant for analysen. Det er derimot neste avsnitt, hvor vi får vi innblikk i anmelderens *følelser* for det hun kaller "nordfinsk tematikk":

Sant å si begynner jeg å bli litt lei det. Jeg har på følelsen av at det er myten om nordlendingen på finsk hun beskriver, altså myten om finlenderes altoppslukende interesse for sprit og badstuaktiviteter. Det var artig og nytt med *Populærmusikk*, men det må da være mer til Tornedalen enn det?

Her gir anmelderen uttrykk for sin egen opplevelse av å være lei. Dette er et klart uttrykk for bruk av det affektive kriteriet, og anmelderen søker å rettfærdiggjøre sin affektive respons gjennom et logos-argument: Det må være mer som foregår i Tornedalen enn fyll og

badstuopphold - altså er det en myte som beskrives. Til tross for denne begrunnelsen vil jeg ikke si at anmelderen her bruker det estetiske kriteriet *kompleksitet*. Forfatteren har valgt å skrive om et miljø som tilfeldigvis er beskrevet i andre samtidsromaner og som dermed gjør anmelderen "lei". Men hun sier i denne forbindelsen lite om hvor vidt forfatterens miljøskildring i seg selv er endimensjonal. Hovedsaken er at temaet ikke lenger er "artig og nytt." Dermed er det anmelderens affektive respons som fører til den negative vurderingen. Om det affektive kriteriet skriver Andersen: "Konklusjonen blir da urimelig eller vanskelig etterprøvbart for lesere med en annen affektiv respons på den angjeldende teksten."⁵¹ Folk som ikke har lest andre romaner om Nord-Finland trenger ikke å være lei av tematikken. Dermed blir det her viktig å skille mellom anmelderens *følelser* for temaet og forfatterens behandling av temaet. Hvor vidt forfatteren i dette tilfellet gir en god beskrivelse av det nordfinske miljøet, får vi ikke vite før senere i anmeldelsen.

I tredje avsnitt av anmeldelsen beskrives romanen slik:

Handlingen drives framover av møtene med disse [personene], uten at det er særlig medrivende. Personene er såpass typetegnet at de ikke blir psykologisk interessante.

At boka beskrives som lite medrivende, betyr at den ikke holder på leserens oppmerksomhet. Her brukes det estetiske kriteriet *intensitet* for å si noe om tekstens kvalitet. 'Typetegned' personer angir en endimensjonal eller klisjépreget fremstilling som svarer til det estetiske kriteriet *kompleksitet*.

I femte avsnitt brukes nok et estetisk kriterium:

Laakso ser ut til å ha forelsket seg i en skrivestil som er enkel, og mer barnlig enn naivistisk. Korte setninger og budskap som ligger i luften etterpå. Hun dyrket det mer konsekvent i *Jeg elsker Sol*, noe som dermed gjorde debutromanen mer helstøpt.

At denne romanen ikke er 'helstøpt,' gir en negativ vurdering i forbindelse med det estetiske kriteriet *integritet*: forfatteren er ikke konsekvent i ulike deler av romanen, og helhetsinntrykket lider under dette.

⁵¹ Andersen 1987: 25.

Det er vanskelig å finne eksempler på andre kriterier enn det affektive og de estetiske i denne anmeldelsen. Den vurderer ikke tekstens moralske eller kognitive innhold, og bruker heller ikke genetiske kriterier i forbindelse med kvalitetsvurderingen.

Boka *Straffe* av Ingeborg Arvola får også terningkast 2 i Nordlys. I første avsnitt av denne anmeldelsen får vi vite at forfatteren ikke lykkes med å fange leseren gjennom 287 sider, blant annet fordi det er for mye støy i fortellingen. Boka har altså ingen høy *intensitet*. Etter denne vurderingen kommer et langt handlingsreferat. Fjerde og nest siste avsnitt tar for seg forholdet mellom bokas ulike temaer og helheten:

Tematikken er springende. Samtidig som romanen skildrer et bygdemiljø og alt som dertil hører med, foregår det *story-dropping* av flere underliggende tema, som overgrep og graviditet. Men de forblir under overflaten, og får så lite behandling at man fristes til å tro at det er et dramaturgisk grep mer enn et reelt tema. Det er altså flere ting å lese ut fra romanen, men de løse trådene nøstes aldri opp.

Forfatteren lykkes ikke med å forene de ulike temaene i det Andersen kaller en "episk helhet."⁵² Her brukes det estetiske kriteriet *integritet* til å gi en negativ vurdering av boka.

Boka *Lik i lasta* av Kjersti Scheen får terningkast 2 i VG. Som nevnt tidligere er dette en anmeldelse som til tross for det lave terningkastet har mange positive karakteristikk. Den positive vurderingen dreier seg om hvordan Sørlands-miljøet fremstilles på en levende måte, uttrykt med formuleringer som "Man føler seg virkelig hensatt til marsvåren på Gjernestangen." Det kan være vanskelig å avgjøre om man skal kategorisere dette som et estetisk kriterium (intensitet) eller et affektivt kriterium. Anmelderen *føler* seg hensatt. Men siden forfatterens egen fremstilling kommenteres – "det lukter salt sjø, fisk og gamle sjøbuer av beretningen" – velger jeg det estetiske kriteriet. Det er forfatterens "spenstige, morsomme og avvekslende språk" som bidrar til å fenge leseren, og dermed burde andre lesere av boka kunne dele anmelderens positive opplevelse.

⁵² Ibid.: 23.

Anmelderens helhetsinntrykk av boka er imidlertid dårlig. Krimintrigen lever ikke opp til den gode miljøskildringen. Andersen bemerker at spørsmål om helheten i en tekst kan dreie seg om *motiveringen* av ulike episoder.⁵³ I følgende avsnitt av anmeldelsen blir det åpenbart at hendelser i boka mangler motivasjon, og dermed ikke inngår i helheten på en forståelig eller nødvendig måte (ifølge anmelderen):

Hun [hovedpersonen] havner selv på forskjellige måter i vanskeligheter. Også henne - ja, særlig henne - vil de ukjente moderne til livs. Uten at vi noen gang får vite hvorfor.

Det er rimelig å si at det her er det estetiske kriteriet *integritet* som brukes til å vurdere boka negativt. Merkelig nok kritiseres ikke boka for å være lite spennende, selv om den er en kriminalroman. Det at krimintrigen er "vilt usannsynlig, nesten helt uforståelig," kan nok stå i veien for spenningen og dermed for intensiteten, men det er først og fremst forholdet mellom de ulike hendelsene som betegnes som en svakhet ved historien. Dermed "slaktes" boka på grunnlag av ett estetisk kriterium. Vi kan tenke oss at anmelderen kunne kritisert forfatteren for å ta lett på temaet mord, og ikke bidra til å utdype vår erkjennelse (kognitivt kriterium), men slik kritikk forekommer ikke. Boka kritiseres heller ikke for å være endimensjonal eller klisjépreget, jfr. det estetiske kriteriet kompleksitet.

Lik i lasta får terningkast 2 også i Fredrikstad Blad. Avisen kommenterer ikke bokas miljøskildringer av Sørlandet, men trekker inn et annet geografisk sted, nemlig Fredrikstad. Anmelderen skriver i en avis i hovedpersonens hjemby, og dette har gitt henne personlige forventninger til boka:

Kjersti Scheens privatetterforsker, tidligere skuespiller ved Nationalteatret og advokat heter Margaret Moss. Og kommer fra Fredrikstad. Så gjett om forventningene var store da jeg åpnet *Lik i lasta*. Dessverre ble de ikke innfridd.

Her gir anmelderen en negativ vurdering ut fra sine egne følelser for hjembyen. Dette blir enda tydeligere når forfatteren senere nærmest kritiseres for å ha skrevet for lite om

⁵³ Ibid.

Fredrikstad:

Så veldig mye til hovedpersonens Fredrikstad-bakgrunn får vi heller ikke høre. Bare at når hun tidligere har skullet til Sørlandet har hun først seilt med foreldrene fra Fredrikstad til Strømstad. Dessuten har hun arvet et møbel etter en bestemor fra Kråkerøy.

Her må man si at anmelderen bruker det affektive kriteriet til å gi en negativ vurdering av boka. Rett etter å ha kommentert at handlingen er usannsynlig, tilføyer hun at vi heller ikke får høre noe særlig om Fredrikstad. I denne konteksten blir det tydelig at dette er en negativ faktor, og at anmelderen vurderer boka ut fra sin egen affektive respons. Ingen litterære/estetiske kriterier tilsier at forfatteren burde skrevet mer om Fredrikstad, siden bokas handling foregår i Risør.

Anmelderens øvrige innvendinger mot boka er at "det er for mye klisjeer" og at "historien er for tynn." Begge disse utsagnene kan tilskrives det estetiske kriteriet *kompleksitet*. Heller ikke i denne anmeldelsen finnes eksempler på bruk av det moralske/politiske, kognitive eller genetiske kriteriet i kvalitetsvurderingen.

I anmeldelser med terningkast 2 finnes altså følgende av Andersens kriterier: de estetiske kriteriene kompleksitet, integritet og intensitet, og det affektive kriteriet. *Kompleksitet* finnes i anmeldelser av bøkene *Sanatorium* i Nordlys og *Lik i lasta* i Fredrikstad Blad. *Integritet* og *intensitet* finnes i anmeldelser av *Sanatorium* i Nordlys, *Straffe* i Nordlys og *Lik i lasta* i VG. Det affektive kriteriet finnes i anmeldelser av *Sanatorium* i Nordlys og *Lik i lasta* i Fredrikstad Blad.

Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 6

Denne analysen omfatter anmeldelser av *Ut og stjæle hester* av Per Petterson (Fredrikstad Blad og VG), og *Frost* av Roy Jacobsen (Fredrikstad Blad og Oppland Arbeiderblad).

Per Petterson, forfatteren av *Ut og stjæle hester*, blir i Fredrikstad Blad karakterisert som 'dyptpløyende':

Per Petterson er en av de helt store fortellerne i norsk samtidslitteratur. En forteller som hadde fortjent mer oppmerksomhet; folkelig, tilgjengelig og dyptpløyende som han er.

Dette er et typisk eksempel på Andersens *kognitive* kriterium. Riktignok er det her forfatteren og ikke boka som omtales, men det fremgår av sammenhengen at denne boka ikke er noe unntak når det gjelder Pettersons evne til å gå i dybden.

Etter en oppsummering av priser forfatteren har mottatt og et handlingsreferat av boka, får vi vite at fortellingen har "En ømhet som treffer leseren midt i hjertet." Det kan virke som om anmelderen her bruker det affektive kriteriet. Men det er en litterær grunn til at boka treffer midt i hjertet; det dreier seg om en kvalitet ved forfatterens skrivemåte: "en usentimental ømhet som er typisk for Petterson." I dette tilfellet må man derfor si at anmelderen bruker det estetiske kriteriet *intensitet*. Leseren blir *truffet*, takket være forfatterens gode skrivekunst. I neste avsnitt kommer imidlertid et utsagn som ikke kan spores tilbake til estetiske kriterier: "Petterson skriver etter min mening dypt bevegende og betydelig litteratur." Her gir anmelderen samtidig uttrykk for at det er *hennes* mening som ligger til grunn for den dypt bevegende effekten. Beardsley definerer en affektiv slutning som en slutning som bare forteller oss noe om bokas effekt, og ikke hvordan effekten oppnås.⁵⁴ I denne sammenheng henviser ikke anmelderen til litterære grep, og bruker heller ikke logos eller ethos-argumentasjon. Utsagnet blir et rent pathos-argument.

I neste avsnitt sier anmelderen at boka er 'spennende'. Andersen bemerker at mange bruker

⁵⁴ Beardsley 1958: 457-464.

ordet 'spenning' som selve betegnelsen på det estetiske kriteriet han kaller intensitet. Selv bruker han ordet 'intensitet' for å unngå å knytte seg opp til en bestemt litterær sjanger (kriminalromanen).⁵⁵ I dette utvalget brukes ikke ordet 'spenning' i noen av de tre anmeldelsene av kriminalromanen *Lik i lasta*. Derimot dukker ordet opp i flere anmeldelser av romaner utenfor kriminalsjangeren. Dette tyder på at spenning er en estetisk kvalitet som anmeldere vektlegger i vurderingen av alle slags romaner, som ett av flere kriterier for bokas *intensitet*.

Mot slutten av denne anmeldelsen brukes uttrykk som 'helhetlig' og 'velkomponent'. Forfatteren har altså lyktes med å forene ulike elementer til en helhet:

Her er håndfaste beskrivelser av arbeid med tre og jord, snø og vann, her er partier med nesten poetisk skjønnhet, her er menneskenes møter og avskjeder, krig og død, svik og nye håp vevd sammen i en helhetlig, rytmisk prosa.

Tekstens *integritet* er dermed ivaretatt. Men når anmelderen trekker sin konklusjon i siste avsnitt, er det ikke med henvisning til estetiske kriterier. Hun sier: "Etter å ha vendt siste blad, kjenner man seg rett og slett oppløftet og glad." I forkant av dette bemerker hun at det ikke er forfatterens litterære briljans som får henne til å "gi seg ende over." Det er *følelsen* boka gir henne. Dette kan tyde på at sekseren på terningkastet har noe med det affektive kriteriet å gjøre; at anmelderens følelser er det som til syvende og sist rettferdiggjør full uttelling på terningen. Hvor vidt det affektive kriteriet er mer brukt i anmeldelser med høye terningkast enn i anmeldelser med lave terningkast, skal vi se på senere.

Også i VG får *Ut og stjæle hester* terningkast 6. Denne anmeldelsen er kortere enn den i Fredrikstad Blad, og vier mye plass til beskrivelser av handling og tema. I følgende avsnitt får vi en kvalitetsvurdering basert på underliggende kriterier:

Det som gjør Pettersons bok til en usedvanlig fengslende og rik leseopplevelse, er for det første hvor elegant han tråkler fortellingen sin ut og inn mellom de ulike handlingsplanene i romanen, hvordan han med suveren stilistisk sikkerhet lar språket være med og speile spennet i tid og erfaring mellom Tronds pubertetssommer og hans tilstand som reflekterende sekstiåring.

⁵⁵ Andersen 1987, s. 24.

Her får vi vite at romanen har flere handlingsplan, og at de ulike planene fungerer godt i fortellingen. Denne vurderingen kan knyttes til Andersens estetiske kriterium *kompleksitet*. At romanen er 'fengslende' tyder på at *intensiteten* også er tilstede, noe som senere understrekes med formuleringen "dirrende, sanselige detaljer."

Til forskjell fra anmeldelsen i Fredrikstad Blad har denne anmeldelsen fra VG ingen henvisninger til bokas kognitive kvaliteter eller affektive effekter. Anmeldelsen bærer preg av nøytral forbrukerveiledning; den presenterer bokas innhold inngående og sirkler deretter inn målgruppen: "Om noen skulle være på jakt etter et ekte maskulint litterært uttrykk, behøver hun eller han ikke gå lenger enn til Per Petterson."

Fredrikstad Blad begynner sin kvalitetsvurdering av Roy Jacobsens *Frost* slik, etter noen fakta om forfatteren og handlingen:

Med *Frost* har Røy Jacobsen skrevet ikke bare en spennende og levende historisk roman fra et dramatisk kapittel i Norgeshistorien, men også et dyptloddende psykologisk portrett av en merkelig og sammensatt mann - helten og antihelten Gest.

For det første er teksten 'spennende' og 'levende', i pakt med det estetiske kriteriet *intensitet*. For det andre er dette et "dyptloddende psykologisk portrett". Her bruker anmelderen en kognitiv synsvinkel for å vurdere forfatterens portrettering av hovedpersonen. Utsagnet ligner ett av Andersens eksempler på det kognitive kriteriet: "Han når store dybder." At Gest er en 'sammensatt mann' antyder bokas kompleksitet.

Etter et mer detaljert handlingsreferat, kommer til slutt et eksempel på det genetiske kriteriet:

Bare en håndfull forfattere har den erfaring og det format som skal til for å ta fatt på et så omfattende stoff som Roy Jacobsen gjør i *Frost*, og tar jeg ikke feil, er dette en roman som vil bli stående lenge.

Her tar anmelderen for seg forhold som ligger forut for teksten, og bruker dette til å gi en positiv vurdering av den aktuelle romanen.

Oppland Arbeiderblads anmeldelse av *Frost* åpner med å slå fast at dette er en stor leseropplevelse. Men ikke uten grunn. Boka "tar deg med inn til et annet sted, en annen tid, lar deg få leve sammen med andre mennesker, bli en del av dem og miljøet." Boka er altså lett å leve seg inn i, noe som understrekes i neste avsnitt: "Da glemmer du hvor og hva du egentlig er, du blir en forført passasjer på en reise du ikke aner hvor ender." At boka er 'forførende', tyder på at den har *intensitet*. Ytterligere to eksempler på intensiteten finnes i nest siste avsnitt: Forfatteren "makter å gjøre forgangne tider levende for leseren" og hoverpersonen Gest "trollbinder."

Denne anmelderen har også merket seg hovedpersonens kompleksitet: På slutten av et langt handlingsreferat får vi vite at Gest er en 'sammensatt person'. Videre poengteres forfatterens forarbeide: "En må la seg imponere av Roy Jacobsens research." Trolig er det flere enn Roy Jacobsen som har gjort mye research blant forfatterne i denne oppgavens utvalg, men dette er noe anmelderne sjelden kommenterer. Dette er altså et uvanlig eksempel på det genetiske kriteriet.

Til slutt i anmeldelsen kommer et avsnitt som minner mye om siste avsnitt i Fredrikstad Blads anmeldelse av *Ut og stjæle hester*. Også der ble det påpekt at det ikke var de litterære kvalitetene som gjorde boka til noe helt spesielt. I denne anmeldelsen formuleres det slik:

Frost byr på fantastiske naturskildringer og gir et interessant gløtt av det norske samfunnet for tusen år siden, men det er ikke derfor du skal lese denne boka. Det er fordi den er en fantastisk fortelling, en opplevelse av en bok.

Her brukes det affektive kriteriet for å understreke at anmelderen *virkelig* mener at dette er en strålende bok.

I anmeldelsene med terningkast 6 finnes altså fire av Andersens kriterier: Det kognitive kriteriet, det genetiske kriteriet, de estetiske kriteriene og det affektive kriteriet. Det kognitive

kriteriet finnes i anmeldelsene av *Ut og stjæle hester* i Fredrikstad Blad og *Frost* i Fredrikstad Blad. Det genetiske kriteriet finnes i anmeldelsene av *Frost* i Fredrikstad Blad og *Frost* i Oppland Arbeiderblad. *Kompleksitet* finnes i anmeldelsene av *Ut og stjæle hester* i VG, *Frost* i Fredrikstad Blad og *Frost* i Oppland Arbeiderblad. *Integritet* finnes i anmeldelsen av *Ut og stjæle hester* i Fredrikstad Blad. *Intensitet* finnes i anmeldelsene av *Ut og stjæle hester* i VG, *Ut og stjæle hester* i Fredrikstad Blad, *Frost* i Fredrikstad Blad og *Frost* i Oppland Arbeiderblad. Det affektive kriteriet finnes i anmeldelsene av *Ut og stjæle hester* i Fredrikstad Blad og *Frost* i Oppland Arbeiderblad.

Oppsummering

Denne analysen tyder på at anmeldelsene med terningkast 6 tar i bruk flere kriterier i forbindelse med kvalitetsvurdering enn anmeldelser med terningkast 2. Anmeldelsene med terningkast 6 er også litt lengre (45 linjer i snitt) enn de med terningkast 2 (38 linjer i snitt). Ved terningkast 2 fantes ingen bruk av det kognitive eller genetiske kriteriet. Dette til tross for at flere *forskjellige* romaner med terningkast 2 var anmeldt (tre stk.) enn med terningkast 6 (to stk.). Kanskje antas det i avisredaksjonene at leseren har mindre tålmodighet med negative anmeldelser, og at disse derfor bør være mindre kompliserte enn positive anmeldelser. For øvrig finnes det ingen litteraturfaglige grunner til at en bok med terningkast 2 ikke også skulle vurderes for eksempel etter (mangel på) intellektuelle utfordringer eller forfatterens (dårlige) research.

De estetiske kriteriene blir like mye brukt i de positive som i de negative anmeldelsene. Det som skiller anmeldelsene fra hverandre her, er at *intensitet* og *kompleksitet* oftere brukes for å karakterisere en bok som god, mens *integritet* oftere brukes for å karakterisere en bok som dårlig. Når en anmeldelse med terningkast 2 bruker et estetisk kriterium til å karakterisere en bok positivt (*Lik i lasta* i VG), er det også intensiteten som fremheves, mens boka kritiseres for manglende sammenheng. For øvrig er dette ett av få tilfeller hvor en bok med terningkast 2 karakteriseres positivt ved bruk av et kvalitetskriterium. I anmeldelsen av bøker med terningkast 6 fantes ingen eksempler på negative karakteristikk. Når det kognitive kriteriet og det genetiske kriteriet kun forekommer i anmeldelser med terningkast 6, er det altså i forbindelse med positiv kvalitetsvurdering.

Det affektive kriteriet brukes også like ofte ved terningkast 2 som ved terningkast 6. Men ved terningkast 6 ser dette ut til å være rene pathos-argumenter, som ikke begrunnes gjennom ethos eller logos-argumentasjon. Ved terningkast 2 søker anmelderen i ett tilfelle å begrunne sine følelser logisk; hun er lei av den "nordfinske tematikken" fordi hun føler at det er en myte som beskrives. Underveis i analysen viste det seg også en tendens som er interessant å nevne: I samtlige tilfeller hvor det affektive kriteriet er i bruk, er anmeldelsen skrevet av kvinner. De tre mannlige anmelderne bruker ikke det affektive kriteriet i sine anmeldelser. Det kan altså se ut som bruken av dette kriteriet ikke varierer med høyt eller lavt terningkast, men med anmelderens kjønn.

Litt mindre "dårlige" og "gode" anmeldelser

I det følgende vil jeg se om funnene fra forrige analyse forsterkes eller svekkes ved sammenligning av anmeldelser med terningkast 3 og 5. I denne analysen går bare en av bøkene fra forrige analyse igjen (Roy Jacobsens *Frost*). Dermed blir det mulig å se om andre bøker gir andre utslag i tendensene for bruk av kvalitetskriterier ved henholdsvis gode og dårlige terningkast. Som nevnt gjøres det et utvalg blant anmeldelsene med terningkast 5 så antallet tilsvarende anmeldelser med terningkast 3. Utvalget ga seg omtrent selv da jeg ville bruke anmeldelser av andre bøker enn de som fikk terningkast 3. Dette valget ble gjort for å få størst mulig spredning i anmeldelsene, og fordi jeg senere vil undersøke anmeldelser av samme bok med ulike terningkast. Følgelig vil ti anmeldelser her bli analysert – fem med terningkast 3 og fem med terningkast 5.

Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 3

Denne analysen omfatter anmeldelser av *Skulle du komme tilbake* av Line Baugstø (Nordlys), *I fjor sommer* av Nils Fredrik Dahl (VG), *Pure Popmusicbaby!* av Gaute Bie (Nordlys og Fredrikstad Blad) og *Straffe* av Ingeborg Arvola (VG).

Nordlys' anmeldelse av *Skulle du komme tilbake* åpner med en positiv karakteristikk: Spenningsmomentet i dramaturgien "griper tak i leseren og driver en videre." Dette skulle bety at boka har *intensitet*. Dette understrekes av at forfatteren "får leseren oppriktig interessert i både innholdet i diverse frøposer og årringene på de gamle trærne i skogen." Forfatteren greier altså å engasjere leseren.

Etter et langt handlingsreferat står blant annet dette:

Men det skjærer seg på slutten, og blir vel hastig og banalt. (...) Med barn i vente, fellesskapet og helomvendingen "tilbake til naturen," blir det en ganske idylliserende lykkelig slutt.

Dette er en negativ vurdering av bokas mangel på *kompleksitet*. Det antydes at forfatteren velger for enkle løsninger og klisjeer; at litteraturen blir "fattig." I denne anmeldelsen er kun de estetiske kriteriene brukt, og det negative terningkastet synes hovedsaklig å være begrunnet med bokas "spinkle" slutt.

VGs anmeldelse av *I fjor sommer* er kort, og hovedbudskapet er at historien er kjedelig:

Ikke bare er selve historien et kjedelig trekantdrama, skildringene av personenes liv er også flate og repetitive. Språket virker uinspirert, billedbruken er til tider svært forslitt. Når Dahl så tar leseren med på handletur til Strömstad, lar han sin hovedperson oppleve dette på maksimalt fordomsfullt vis.

I og med at boka er "kjedelig" og dermed lite engasjerende, kan vi her si at anmelderen bruker kriteriet intensitet. Men forfatteren skriver også 'fordomsfullt', noe som gir assosiasjoner til

det endimensjonale og klisjépregede. Dermed blir også kompleksiteten vurdert. "Heldigvis finnes en og annen tett, rik scene," skriver anmelderen senere, noe som kan karakteriseres som en positiv vurdering av bokas intensitet.

I første avsnitt av Nordlys' anmeldelse av *Pure popmusicbaby!* kommer noe som ligner en kvalitetsvurdering basert på ett av Andersens kriterier:

Handlinga spilles opp mot den uskyldsrene, men tapte tida; sommeren '95, da bandmedlemmene som sekstenåringer bidro til ei amatørteateroppsetning av *Romeo og Julie*. Dette er nok ment å sette den foranstående kjærestekonflikten i perspektiv, uten at linken er opplagt.

Her antydes det at ulike deler av boka mangler sammenheng. Dette går negativt ut over integriteten. Anmelderen mener at Bie kunne spart leseren for den halvdelen av boka som ikke byr på noen reell konflikt, noe som videre antyder at forholdet mellom helhet og del i bokas komposisjon er dårlig. Videre skriver anmelderen: "I Bies versjon reduseres konflikten til en triviell kompisrivalisering." Trivialitet står i motsetning til kompleksitet og gjør bokas konfliktstoff fattig. Noe særlig positivt har ikke anmelderen å si om boka, men han mener den har et "språklig driv" som fenger leseren omtrent som "sommerens radiohit," noe som skulle tilsi en viss intensitet.

Også i Fredrikstad Blad får *Pure popmusicbaby!* terningkast 3. Her innrømmer anmelderen at hun ikke klarer å henge med på grunn av det ungdommelige språket. Dette er en subjektiv vurdering, noe som blir tydelig når hun gir uttrykk for at språket er "ekstremt slitsomt å lese." Dette er et uttrykk for en følelse, som begrunnes logisk med at boka har "moderne språkbruk," for eksempel mye bruk av engelsk og mange slangord. Dette kan neppe kalles en estetisk innvending, siden det er selve valget av språklig stil, og ikke utførelsen, som kritiseres. Noe tilsvarende kunne vi se i Nordlys' anmeldelse av *Sanatorium*, der forfatteren ble kritisert for å velge et tema som anmelderen var lei av. Jeg vil derfor karakterisere dette som en kvalitetsvurdering basert på det affektive kriteriet. Deretter følger et langt handlingsreferat, før vi får vite at forfatteren på slutten av boka klarer å fenge leseren:

Han makter også mot slutten av boken å virkelig fenge leseren. Situasjonen som har oppstått er faktisk både frustrerende og sørgelig. Jeg skulle ønske at boken hadde vært fengende helt fra begynnelsen av, noe den ikke er.

Her gis det uttrykk for at boka både har og mangler *intensitet*.

VGs anmeldelse av *Straffe* er dette utvalgets korteste anmeldelse – den består bare av tre hele setninger. En av disse gir uttrykk for at boka mangler helhet og sammenheng, altså *integritet*: "Ingeborg Arvolas nye roman er ikke dårlig skrevet rent språklig, men den roter seg bort i sine egne blindgater." Anmelderen gir også uttrykk for at det blir interessant å se hva forfatteren kan få til hvis hun har noe slående på hjertet. Det skulle bety at denne boka ikke er slående, og dermed mangler *intensitet*.

I anmeldelsene av bøker med terningkast 3 finnes altså kun eksempler på de estetiske kriteriene og det affektive kriteriet, med følgende fordeling: *Kompleksitet* finnes i anmeldelsene av *Skulle du komme tilbake* i Nordlys, *I fjor sommer* i VG og *Pure Popmusicbaby!* i Nordlys. *Integritet* finnes i anmeldelsene av *Pure Popmusicbaby!* i Nordlys og *Straffe* i VG. *Intensitet* finnes i anmeldelsene av *Skulle du komme tilbake* i Nordlys, *I fjor sommer* i VG, *Pure Popmusicbaby!* i Nordlys, *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad og *Straffe* i VG. Det affektive kriteriet finnes i anmeldelsen av *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad.

Bruk av kriterier i anmeldelser med terningkast 5

Oppland Arbeiderblad anmelder *Vill ni åka mera?* av Selma Lønning Aarø til terningkast 5. Det mest iøynefallende ved denne anmeldelsen er hvor ofte anmelderen omtaler seg selv ("jeg"). Blant annet får vi vite at hun er en stor fan av forfatterens avisspalter i Dagbladet. I forbindelse med kvalitetsvurderingen finnes også et eksempel på det affektive kriteriet:

Etter hvert som fortellingen drives framover, veves historiene inn i hverandre og får stadig større drag av burleskhet og svart humor. Men taket om fortellingen, om skjebnene, slippes ikke, og rørte meg dypt.

Anmelderen er "dypt rørt", uten å henvise til noe annet enn "taket om fortellingen". Dette er en diffus begrunnelse som må karakteriseres som en subjektiv opplevelse. Men anmeldelsen har også estetiske begrunnelser for bokas kvalitet: "Komposisjonen imponerer, vekslingen mellom nå og da, de ulike historiene." Boka scorer altså høyt på *integritet*. Til slutt kommer et eksempel på det kognitive kriteriet:

Denne boka rommet en dybde som jeg kanskje ikke hadde ventet å finne. Her loddes selve livet, fullt av smerte, kjærlighet og overraskende vendinger.

Det kognitive kriteriet kan minne om det estetiske kriteriet *kompleksitet*, siden det er rimelig å tro at en bok må være flerdimensjonal og avstå fra klisjeer for å kunne ha dybde. Men ordene 'dybde' og 'lodde' tilsier en dimensjon i teksten som går utover spørsmålet om ulike lesernivåer. Vi kan tenke oss at en bok kan leses på flere nivåer, for eksempel både som kriminalroman og miljøskildring, uten at boka dermed har dybde. Det kognitive kriteriet handler om bokas erkjennelsesmessige sider, mens det estetiske kriteriet kompleksitet handler om det skrivetekniske. Derfor må vi her kunne si at det kognitive kriteriet er i bruk.

Også i VG får *Vill ni åka mera?* terningkast 5. Anmelderen roser bokas komposisjon og *integritet*:

Det er en prestasjon av Aarø å håndtere et knippe så innfløkte handlinger på en måte som ikke virker trettende eller konstruert. Tvert imot foretar hun alle sprang i kronologi og berettersynsvinkel med sikkerhet og eleganse.

Det meste av anmeldelsen er viet til handlingsreferat. Til slutt får vi følgende konklusjon: "Denne romanen, Aarøs fjerde, er virkelig et vitnesbyrd om et forfatterskap i rik utvikling." Ordet 'rik' gir assosiasjoner til Andersens estetiske kriterium *kompleksitet*, men her er det forfatterskapet som beskrives, uten at det gis noe litterært eksempel fra den aktuelle romanen. Jeg velger derfor å se bort fra dette kriteriet i denne sammenheng.

VG kritiserer Roy Jacobsens *Frost* for manglende *integritet*: "Det mangler sammenheng her. Det er svakheten ved Jacobsens nye roman (...)" Forfatteren kritiseres for å ha beskrevet hovedpersonen Gest på svært ulike måter i ulike deler av boka, for eksempel at han utfører blodhevn med glede, samtidig som han tror på Kvitekrist. Mens andre anmeldere betegnet Gest's sammensatte karakter (kompleksitet) som en styrke ved boka, blir denne anmelderen forvirret og mister tråden.

Resten av anmeldelsen roser romanen, og forfatterens forarbeid bemerkes spesielt: "Overalt i boken fremgår det at Roy Jacobsen har drevet vidtgående studier i det tilgjengelige kildematerialet." Dette er et eksempel på det *genetiske* kriteriet; forhold utenfor teksten har påvirket boka positivt. Forfatteren gir også "uforglemmelige bilder" av Bergen og Trondheim, noe som tilsier *intensitet*.

Nordlys kaller Lars Amund Vaage, forfatter av *Kunsten å gå*, for "forfatterens forfatter", og bruker mye plass på å fortelle at Vaage skriver bøker av høy kvalitet uten bestselgerpotensial. Dette fordi bøkene er *komplekse*, noe denne romanen også roses for å være:

Etter flerfoldige operasjoner makter ikke tolvårige Svein å reise seg fra senga. Han behersker ikke kunsten å gå. Det gis ingen entydige forklaringer på hvorfor, men Vaage tegner opp et landskap rundt sin hovedperson som gjør Sveins usannsynlige skjebne sannsynlig.

At det ikke gis noen "entydige forklaringer", tilsier en flerdimensjonal historie og dermed *kompleksitet*.

Anmelderen reflekterer mye rundt hovedpersonen Sveins skjebne, men kommer også med en vurdering av bokas komposisjon: "Historien glir elegant frem og tilbake i tid, og bildet av barndommen utvider seg." Det kan diskuteres om det estetiske kriteriet *integritet* her er brukt, men jeg velger å si ja, siden vi får vite at de ulike delene føyer seg godt inn i hverandre.

Også VGs anmelder nevner at Vaage ikke er lett tilgjengelig. Men han kommenterer dette på en måte som henviser til leseren og ikke til tekstens litterære kvaliteter: "Det må jobbes med tekstene hans for å forstå det han vil ha frem." Dette tilsier verken en positiv eller en negativ kvalitetsvurdering. Deretter bruker anmelderen mye plass på å forklare hva han mener forfatteren har ment med historien. Det er vanskelig å se at noen av Andersens kriterier er brukt i denne anmeldelsen før i aller siste setning, hvor vi får vite at boka er "dyptenkt." Både ordet 'dypt' og ordet 'tenkt' er indikasjoner på det kognitive kriteriet. Det er snakk om noe som har med forfatterens *tenkeevne* å gjøre.

I anmeldelsene med terningkast 5 finnes altså fire av Andersens kriterier: Det kognitive kriteriet, det genetiske kriteriet, de estetiske kriteriene og det affektive kriteriet. Det kognitive kriteriet finnes i anmeldelsene av *Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad og *Kunsten å gå* i VG. Det genetiske kriteriet finnes i anmeldelsen av *Frost* i VG. *Kompleksitet* finnes i anmeldelsen av *Kunsten å gå* i Nordlys. *Integritet* finnes i anmeldelsene av *Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad, *Vill ni åka mera?* i VG, *Frost* i VG og *Kunsten å gå* i Nordlys. *Intensitet* finnes i anmeldelsen av *Frost* i VG. Det affektive kriteriet finnes i anmeldelsen av *Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad.

Oppsummering

Som i anmeldelsene med terningkast 2 og 6 blir også her utelukkende estetiske kriterier og det affektive kriteriet brukt i anmeldelser med dårlige terningkast. Anmeldelser med positivt terningkast bruker i tillegg det kognitive og det genetiske kriteriet. Imidlertid kan jeg vanskelig konkludere med at det genetiske kriteriet er mer brukt i positive anmeldelser, siden all bruk av dette kriteriet gjelder samme bok: *Frost* av Roy Jacobsen. Det kognitive kriteriet er imidlertid brukt om fire ulike bøker (*Frost*, *Vill ni åka mera?*, *Kunsten å gå* og *Ut og stjele hester*). Hittil finnes ingen eksempler i utvalget på bruk av det moralske/politiske kriteriet.

I anmeldelsene med terningkast 2 og 6 fantes bare få eksempler på positiv kvalitetsvurdering ved negativt terningkast og omvendt. I anmeldelsene med terningkast 3 og 5 finnes naturlig nok flere eksempler på dette. Men dette gjelder kun de estetiske kriteriene. Det finnes fremdeles ingen eksempler på at det genetiske eller kognitive kriteriet blir brukt verken ved negativt terningkast eller negativ kvalitetsvurdering.

En av konklusjonene fra anmeldelsene med terningkast 2 og 6, var at *intensitet* oftere brukes til å vurdere en bok positivt, mens *integritet* oftere brukes til å vurdere en bok negativt. Når vi inkluderer anmeldelsene med terningkast 3 og 5 ser dette ut til å være halvveis riktig.

Intensitet brukes omtrent like ofte ved positiv som ved negativ kvalitetsvurdering, men *integritet* brukes litt oftere ved negativ kvalitetsvurdering. Bokas intensitet kommenteres fem ganger i anmeldelsene med terningkast 3. Bare i to av tilfellene gjelder det en rent negativ vurdering. I de andre tilfellene vurderes bokas intensitet positivt eller både positivt og negativt. I anmeldelsene med terningkast 5 brukes *intensitet* bare en gang, da til positiv kvalitetsvurdering. *Integritet* brukes to ganger i anmeldelser med terningkast 3, begge ganger til å gi en negativ vurdering. Det brukes fire ganger i anmeldelser med terningkast 5, tre av gangene til å gi en positiv vurdering.

I anmeldelsene med terningkast 2 og 6 var konklusjonen også at *kompleksitet* oftere brukes til å karakterisere en bok positivt. Dette viser seg å ikke stemme når den siste analysen inkluderes. I likhet med det estetiske kriteriet *intensitet*, brukes *kompleksitet* omtrent like ofte ved positiv som ved negativ kvalitetsvurdering. Til forskjell fra de to andre estetiske kriteriene samsvarer all bruk av kriteriet kompleksitet med terningkastet; vurderingen er positiv ved høyt terningkast og negativ ved lavt terningkast.

Det affektive kriteriet brukes en gang ved terningkast 3 og en gang ved terningkast 5. Dermed kan konklusjonen fra forrige analyse beholdes; dette kriteriet brukes like ofte i anmeldelser med positivt som med negativt terningkast. Imidlertid ser vi også her at det affektive kriteriet begrunnes logisk når vurderingen er negativ, kanskje for å skjule at det dreier seg om følelser. Anmelderen av *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad (terningkast 3) begrunner sin irritasjon over boka med at språket er vel moderne. Når det affektive kriteriet brukes til å vurdere en bok positivt (*Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad) finnes ingen tilsvarende logisk begrunnelse. Vurderingen blir et rent pathos-argument. Også i denne analysen viser det seg at kun kvinnelige anmeldere har brukt det affektive kriteriet. Alt i alt finnes ti kvinnelige

og åtte mannlige anmeldere i utvalget som hittil er studert, så fenomenet kan ikke forklares med en sjelden forekomst av menn. Et annet funn er at det affektive kriteriet brukes oftere ved mer ekstreme terningkast (2 og 6) enn ved mer nøytrale (3 og 5). Dette til tross for at utvalget har flere anmeldelser med terningkast 3 og 5 (ti stk.) enn med terningkast 2 og 6 (åtte stk.)

Så langt kan det se ut som anmeldelser med positivt terningkast (5 og 6) bruker flere ulike kriterier i kvalitetsvurderingen enn anmeldelser med negativt terningkast (2 og 3). Man kan mistenke anmelderne for å sette seg bedre inn i en bok, og vurdere den fra flere sider, når helhetsinntrykket er godt. I lengde er ikke disse to gruppene så forskjellige: Anmeldelsene med terningkast 5 og 6 er i snitt 37 linjer, mens anmeldelsene med terningkast 2 og 3 i snitt er 36 linjer.

Ved lave terningkast kan det virke som om anmelderne henger seg opp i færre ting og lar disse dominere helhetsinntrykket. Det er kanskje også derfor bøkene med terningkast 2 i utvalget får langt mer sprikende anmeldelser i ulike aviser, enn bøkene med terningkast 6. Ingen bøker med terningkast 6 får lavere enn terningkast 5 i andre aviser. Blant bøkene med terningkast 2 får to stykker svært ulike vurderinger: fra 2 til 5 i ulike aviser. For å undersøke nærmere om positive anmeldelser bruker flere kriterier enn negative, skal vi nå se på anmeldelser av samme bok med sprikende terningkast.

Samme roman, ulike terningkast

Som nevnt er anmelderne i utvalget ganske samstemte når det gjelder bøker med terningkast 6 som beste vurdering. Blant bøker med terningkast 5 som beste vurdering, er det imidlertid stor variasjon mellom ulike aviser. *Straffe* av Ingeborg Arvola får terningkast 5 i Fredrikstad Blad og terningkast 2 i Nordlys. Det samme får *Sanatorium* av Päivi Laakso. Tre bøker får terningkast som varierer fra 3 til 5 i ulike aviser: *Pure Popmusicbaby!* av Gaute Bie, *Skulle du komme tilbake* av Line Baugstø og *I fjor sommer* av Niels Fredrik Dahl. Jeg vil nå ta for meg disse fem bøkene for å se om anmeldelsene med høye terningkast legger flere ulike kriterier til grunn for vurderingen. Slik blir det lettere å se om denne tendensen tidligere har skyldtes at høye og lave terningkast er representert med ulike bøker. I de tidligere analysene var ingen av bøkene som fikk terningkast 2 eller 3 også representert med terningkast 5 eller 6.

Anmeldelsen av *Sanatorium* fra Nordlys (terningkast 2) er analysert i detalj tidligere. Her fantes flere kvalitetskriterier: Anmelderen er *lei* av nordfinsk tematikk (affektivt kriterium), boka er ikke særlig 'medrivende' (estetisk kriterium: intensitet), personene er 'typetegned' (estetisk kriterium: kompleksitet) og boka er lite 'helstøpt' (estetisk kriterium: integritet). Anmeldelsen av samme bok i Fredrikstad Blad (terningkast 5) har en helt annen tilnærming til boka. Den begynner med biografiske opplysninger om forfatteren, fortsetter med handlingsreferat og ender med en diskusjon om hvor vidt boka er selvbiografisk. Underveis aner vi anmelderens begeistring for romanens humor. Dette er det eneste tegnet til kvalitetsvurdering, om man ser bort fra en kommentar om språklige feil (da/når-feil og kommafeil). Denne anmelderen har en lite litterær tilnærming. Hun gir heller ikke uttrykk for sine egne følelser, selv om det er åpenbart at hun vurderer humoren i boka positivt. Humoristiske formuleringer kan analyseres retorisk som en objektiv kvalitet, enten leseren synes humoren er god eller dårlig. Derfor blir det vanskelig å kalle dette et affektivt kriterium. Men humor omfattes ikke av Andersens kriterier, derfor må man konkludere med at denne anmeldelsen ikke benytter slike kvalitetskriterier i det hele tatt. Anmeldelsen i Nordlys kommenterer på sin side ikke bokas humor verken positivt eller negativt.

Nordlys' anmeldelse av *Straffe* (terningkast 2) er også analysert tidligere, med følgende funn: Forfatteren mislykkes med å fange leseren (estetisk kriterium: intensitet), og tematikken er springene, med løse tråder som aldri nøstes opp (estetisk kriterium: integritet). I Fredrikstad Blad (terningkast 5) får boka til dels motsatt vurdering: "Arvola skriver innbydende og fletter lett sammen de mange historiene." Her blir bokas integritet vurdert positivt, noe som forsterkes videre i anmeldelsen: "Kanskje overdrives det til tider i boken, men det passer så godt inn at det føles riktig." Denne anmelderen mener altså at bokas helhet er godt ivaretatt. Videre kommer hun inn på sin personlige opplevelse av boka, som følge av at både hun selv og romanfigurene bor i en småby der "alle vet noe om alle." Hun betegner bokas 'gjenkjennelseeffekt' som det som gjør den så fascinerende. Her må man kunne si at det affektive kriteriet er benyttet. Den subjektive opplevelsen brukes til å gi en kvalitetsvurdering som et allment publikum ikke kan forholde seg til. Kanskje er det enklere å bruke det affektive kriteriet på denne måten i en lokalavis, der publikum har noe til felles i kraft av å bo på samme sted. Noe lignende fantes i Fredrikstad Blads anmeldelse av *Lik i Lasta*, der anmelderens følelser ble negative fordi forfatteren skrev for lite om hovedpersonens bakgrunn fra Fredrikstad.

I den tidligere analysen av *Pure Popmusicbaby!* fra Nordlys (terningkast 3) fantes tre kvalitetskriterier: sammenhengen mellom ulike hendelser er uklar (estetisk kriterium: integritet), konflikten reduseres til en triviell kompisrivalisering (estetisk kriterium: kompleksitet) og boka har et språklig driv (estetisk kriterium: intensitet). Også Fredrikstad Blad vurderer denne boka til terningkast 3, og i denne analysen finnes to kvalitetskriterier: boka er slitsom (affektivt kriterium), og boka er ikke fengende fra begynnelsen men blir det på slutten (estetisk kriterium: intensitet). I VGs anmeldelse av boka til terningkast 5 er anmelderen derimot svært fornøyd med intensiteten gjennom hele historien: "En grunn til at dette ikke blir en grøt av en bok, er at Bie evner å gi teksten en suggererende rytme og flyt slik at boken nærmest roper til leseren (...)" Og dessuten: "(...) ungdommelig overmot og galskap driver boken fremover i et strålende tempo." Til slutt i denne anmeldelsen finnes det første eksemplet på det moralske/politiske kriteriet i utvalget: Anmelderen henviser til en gruppe med bestemte synspunkter som boka ikke vil passe for, og dette anser han åpenbart positivt: "Pure Popmusicbaby!" er blitt en fet leseropplevelse, som helt sikkert kommer til å irritere vettet av den konservative leseren." Riktignok omtaler anmelderen her sin egen opplevelse av boka, men ikke uten å henviser til litterære grep: Forfatterens stil er alt annet enn konservativ.

I analysen av *Skulle du komme tilbake* fra Nordlys (terningkast 3) fantes følgende kvalitetskriterier: boka griper tak i leseren, driver en videre og skaper oppriktig interesse for stoffet (estetisk kriterium: intensitet), og slutten er spinkel, banal og idylliserende (estetisk kriterium: kompleksitet). I Fredrikstad Blad (terningkast 5) får vi høre noe helt annet: "Men språket er enkelt og liketil. Dette betyr ikke at Line Baugstø skriver banalt." Her mener anmelderen at kompleksiteten er tilstede i boka, noe han også understreker med setningen: "Dette tvetydige gjør Baugstøs forfatterskap interessant." Anmelderen omtaler også boka som 'spennende' - både på et "menneskelig plan" og i tematikken med "verden versus bygda." Dette tyder på at boka har *intensitet*.

I VGs anmeldelse av *I fjor sommer* (terningkast 3) fantes to kvalitetskriterier: Boka er 'kjedelig' og 'flat', men iblant også 'tett' og 'rik' (estetisk kriterium: intensitet), og forfatteren har fordomsfulle og klisjépregede beskrivelser av en handletur til Strömstad (estetisk kriterium: kompleksitet). I Fredrikstad Blad (terningkast 5) får vi vite at boka er "lavmælt, men intens", og videre: "med sin medrivende stil "fanger" Dahl oss på første side og holder

oss "fanget" til vi har lest siste side." Dette henviser til bokas *intensitet*. Denne anmelderen nevner ingenting som antyder en klisjépreget fremstilling, tvert imot mener han at boka har en positiv *kompleksitet*: "Forfatteren gir oss ikke noe svar. Han lar det være opp til leseren å tolke og dikte videre." Dette tyder på at boka åpner for flere tolkningsmuligheter og lesernivåer. I Oppland Arbeiderblad (terningkast 5) mener anmelderen at historien har en "besettende kjærlighetssetting", noe som vitner om intensitet. Ellers bruker hun en del adjektiver som ikke føyer seg naturlig inn i noen av Andersens kvalitetskriterier.

Oppsummering

Analysen av terningkast 2 og 6 og terningkast 3 og 5 ga som hypotese at anmelderen legger flere forskjellige kriterier til grunn for vurderingen ved høye terningkast. Både ved terningkast 5 og 6 fantes bruk av flere ulike kriterier enn ved terningkast 2 og 3. Etter sammenligningen av anmeldelser av samme bøker med ulike terningkast, blir denne tendensen svakere. Her finnes ingen eksempler på bruk av det kognitive og det genetiske kriteriet ved høye terningkast. Imidlertid finnes ett eksempel på det moralsk/politiske kriteriet. De øvrige, estetiske kriteriene, blir her hyppigere brukt i anmeldelsene med negativt terningkast. Dette svekker antakelsen om at bøker med positivt terningkast blir vurdert på bredere grunnlag enn bøker med negativt terningkast. Imidlertid har denne analysen ingen bøker med terningkast 6, en gruppe som tidligere har skilt seg ut med spesielt brede vurderinger. For eksempel brukte to av de fire bøkene med terningkast 6 fire kriterier for kvalitetsvurdering, mens ingen av de fem bøkene i analysen av terningkast 5 brukte mer enn tre kvalitetskriterier. Også ved terningkast 2 finnes et eksempel på bruk av fire kvalitetskriterier i samme anmeldelse, mens dette ikke forekommer i anmeldelser med terningkast 3.

Generelt kan man konkludere med at bredden i bruk av kvalitetskriterier varierer med terningkastets "ekstremitet" og ikke med høyt eller lavt terningkast. Terningkast 2 og 6 skiller seg også ut fra de mindre ekstreme terningkastene på andre måter: De er lengre enn andre anmeldelser, henholdsvis 45 og 38 linjer i snitt, mens de andre er 35 linjer (terningkast 5), 34 linjer (terningkast 3) og 27 linjer (terningkast 4) i snitt. Dessuten har de hyppigere bruk av kvalitetskriterier, og det affektive kriteriet brukes klart oftere her enn i andre anmeldelser.

Middels anmeldelser: hvilke kriterier?

Vi har sett en tendens til at både bredden i kvalitetsvurderingen og hyppigheten av kvalitetskriterier er størst ved ekstreme terningkast. Dette skulle tilsi liten bredde og hyppighet av slike kriterier i anmeldelser med terningkast 4. Vi har også sett at *integritet* oftere brukes til å vurdere en bok negativt, mens *intensitet* og *kompleksitet* brukes omtrent like ofte ved positive som ved negative vurderinger. Det affektive kriteriet brukes også like ofte til begge formål, men er oftere begrunnet logisk ved negative kvalitetsvurderinger. Dessuten brukes det affektive kriteriet hyppigere i mer ekstreme anmeldelser. Det moralske, kognitive og genetiske kriteriet er hittil kun benyttet ved positiv kvalitetsvurdering i anmeldelser med høye terningkast. I det følgende vil jeg se hvor vidt disse tendensene underbygges i anmeldelsene med terningkast 4, som det finnes fem stykker av i denne oppgavens utvalg.

Oppland Arbeiderblad gir Kjersti Scheens *Lik i lasta* terningkast 4. Anmeldelsen vier mye plass til handlingsreferat, og bare ett av Andersens kriterier finnes her. Til slutt sier anmelderen: "Denne kommer du neppe til å kjede deg med." Det tyder på en positiv vurdering av bokas *intensitet*. Fredrikstad Blad gir terningkast 4 til *Kunsten å gå*. Også dette er en kort anmeldelse med mye handlingsreferat. Her finnes en positiv vurdering som kan knyttes til et kvalitetskriterium: "Likevel har Lars Amund Vaage skrevet en besnærende beretning om en manns vandring langs livets kronglete landevei." Også her kommenteres bokas intensitet. I VGs anmeldelse av Line Baugstøs *Skulle du komme tilbake* finnes ingen kvalitetskriterier overhodet, og det samme gjelder avisens anmeldelse av Päivi Laaksos *Sanatorium*. Fredrikstad Blad gir terningkast 4 til Selma Lønning Aarøs *Vill ni åka mera?*, og her finnes et sjeldent eksempel på det kognitive kriteriet: "Aarøs roman er et stykke moderne realistisk litteratur, preget av en forfatter med dyp innsikt i sitt stoff." Denne formuleringen er svært lik ett av Andersens egne eksempler på det kognitive kriteriet: "X sitter inne med betydelig viten om sitt stoff."

Negative karakteristikker er overraskende sjeldne i anmeldelsene med terningkast 4. Både det følelsesmessige og det estetiske engasjementet er begrenset, og anmeldelsene er

gjennomgående korte. Bare to steder i disse fem anmeldelsene finnes eksempler på bruk av et kvalitetskriterium ved negativ karakteristik. Det ene gjelder Fredrikstad Blads anmeldelse av *Kunsten å gå*: "Romanens oppbygning blir løs i fisken for meg, selv om det å hoppe frem og tilbake i tid jo er et velkjent litterært knep." Dette er en negativ vurdering av bokas helhet, og dermed *integritet*. Det andre er en kritikk av manglende *intensitet* i *Kunsten å gå*, hvor anmelderen gir uttrykk for at han ikke lar seg rive med: "Minuset er at han undertiden trår vannet når det gjelder fremdriften i fortellingen".

Det mest karakteristiske ved anmeldelsene med terningkast 4 i dette utvalget er altså at de sjelden bruker kvalitetskriterier. Dette stemmer godt med funnet av at slike kriterier blir mer brukt jo mer ekstremt terningkastet er. Bredden av kvalitetskriterier er også liten; bare tre kriterier er i bruk: de estetiske kriteriene *integritet* og *intensitet*, og det kognitive kriteriet. Også her brukes *integritet* til negativ omtale; det at historien henger dårlig sammen svekker helhetsinntrykket.

Terningkastet og overskriften

De aller fleste av anmeldelsene i dette utvalget har en egen overskrift. Bare tre anmeldelser fra Nordlys bruker bokas tittel som overskrift. Det gjelder bøkene *Pure Popmusicbaby!*, *Straffe* og *Sanatorium*. Ved første øyekast kan en av disse titlene virke som en vanlig journalistisk overskrift på en anmeldelse, nemlig ”Pure Popmusicbaby!” Denne tittelen fungerer både som boktittel og som beskrivende overskrift for bokas hastige og moderne stil. Men vanligvis har anmeldelsene en langt mer tabloid tittel enn boktittelen. Overskriften ”Umulig flukt” kunne like gjerne tilhørt en artikkel i kriminaljournalistikken. Nordlys bruker den i anmeldelsen av boka *Kunsten å gå* av Lars Amund Vaage, som slett ikke er noen kriminalroman, men en stillferdig historie om en tolvåring som ikke kan reise seg fra senga.

I likhet med terningkastet er overskriften et tabloid element i anmeldelsen. I anmeldelsene med ”gode” terningkast (5 og 6) er det rimelig samsvar mellom overskrift og terningkast. Vi kan se at det er snakk om begeistrede anmeldelser: ”Fascinerende historier” (*Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad, terningkast 5), ”Treffende småbygruff” (*Straffe* i Fredrikstad Blad, terningkast 5) og ”Storverk fra Jacobsen” (*Frost* i Fredrikstad Blad, terningkast 6).

Blant firene er det derimot store variasjoner i hvilke signaler overskriften gir. VG bruker overskriften ”Overtydlig finsk tristesse” i anmeldelsen av *Sanatorium*. Denne overskriften gir negative assosiasjoner, og tilsier et dårligere terningkast enn 4. I samme avis får *Skulle du komme tilbake* overskriften ”Vakkert og vidløftig” med samme terningkast. Disse overskriftene gir inntrykk av at terningkastet er nokså tilfeldig valgt, hvis det da ikke er overskriften som er tilfeldig. Hvis vi leser anmelderteksten, får vi en tredje oppfatning av bøkens kvalitet, som skiller seg fra både terningkastet og overskriften. VGs anmeldelse av *Sanatorium* er helt fri for kvalitetsvurdering, til tross for negativ overskrift. Anmelderteksten består av et langt handlingsreferat, og konklusjonen er at ”slike historier [om sterke damer som omgås hensynsløse menn] er så pinlige for damene og deres selvbilde at de nesten bare kan legges ut som skillingsviser eller slapstick”. Her sier anmelderen indirekte at forfatteren har valgt en passende form for sitt tema. Ordet ’overtydlig’ i overskriften utdypes aldri i

anmelderteksten. Anmeldelsen av *Skulle du komme tilbake* er derimot mer negativ enn både overskriften og terningkastet tilsier. Språket beskrives som 'platt', og slutten er "nærmest ukebladnovelleaktig i sin forhastede lykkelighet". Siste setning er enda mer negativ: "Her dør den troverdighet Baugstø bygger sin roman på – nærmest som blomster en frostnatt i juni".

Man kan lure på om det er samme person som står bak overskrift, terningkast og anmeldertekst. Vi vet at avisene har en desk som aktivt redigerer overskrifter. I disse eksemplene virker det som om overskriftene er dreid i en henholdsvis positiv og negativ retning som det ikke er dekning for verken i anmelderteksten eller i det nøytrale terningkastet. Andre eksempler tyder på at visse romaner i større grad innbyr til en entydig og dømmende overskrift enn andre. Tre aviser gir terningkast 6 til boka *Ut og stjæle hester*. Her sier ingen av overskriftene noe om kvaliteten på boka: "Livets streifskudd, livets vågestykke" (Fredrikstad Blad), "Livet er ikke gratis" (VG) og "Jordnært drama" (Oppland Arbeiderblad). Boka *Frost* av Roy Jacobsen, som får de nest beste anmeldelsene i utvalget, har derimot svært begeistrede overskrifter: "Stor roman fra vikingtiden" (VG, terningkast 5), "Storverk fra Jacobsen" (Fredrikstad Blad, terningkast 6) og "Storslått" (Oppland Arbeiderblad, terningkast 6). Anmeldertekstene tilsier ingen slik forskjell i overskriftene. Anmeldelsene av *Ut og stjæle hester* lovpriser boka: "en usedvanlig fengslende og rik leseropplevelse" (VG), "dypt bevegende og betydelig litteratur" (Fredrikstad Blad) og "Det hele er skildret med absolutt troverdighet" (Oppland Arbeiderblad). Når adjektivet 'stor' brukes i overskriften på alle anmeldelsene av *Frost*, er det nok fordi boka gir anmelderne en gylden anledning til å bruke 'stor' som metafor for kvalitet: Boka er tykk (494 sider), i motsetning til *Ut og stjæle hester* (247 sider), og stoffet er omfattende – med stort kildemateriale. Pettersons bok tar derimot for seg små forhold omkring en hytte en enkelt sommer.

Også andre steder henter overskriftene sitt tabloide uttrykk fra egenskaper ved bøkene som ikke har noe med kvalitet å gjøre: "Sitter som et skudd" er en svært positiv overskrift på en anmeldelse med terningkast 5, og uttrykker bokas hastige rytme (*Pure Popmusicbaby!* i VG). Når et språklig uttrykk for kvalitet kan knyttes til boka, er det nok lettere å vri overskriften i en positiv eller negativ retning. Dermed blir det litt tilfeldig hvilke bøker som får klart positive eller negative overskrifter; det henger ikke logisk sammen med kvalitetsvurderingen.

To av anmeldelsene med terningkast 2 bruker kun boktittel i overskriften, dermed er det vanskelig å sammenligne materialet for de aller dårligste anmeldelsene. Men i hele utvalget

bærer overskriftene tydeligere preg av kvalitetsvurdering enn anmeldertekstene. Det finnes flere eksempler på svært nøytrale anmeldelser med ikke-nøytrale overskrifter. ”Særpreget krim” er overskriften på Oppland Arbeiderblads anmeldelse av *Lik i Lasta* (terningkast 4). Dette gir positive assosiasjoner, men hva særpreget består i, får vi aldri vite i anmeldelsen. Den eneste kvalitetsvurderingen kommer i konklusjonen: ”Denne kommer du neppe til å kjede deg med.”

Oppsummering av analysen

Terningkastenes kjennetegn

Som vi har sett, er det lettere å finne forskjeller mellom de ekstreme terningkastene (2 og 6) og de mer nøytrale (3-5), enn mellom de ”gode” (5 og 6) og ”dårlige” (2 og 3). Om vi kun ser på hvert enkelt terningkast, er det enda lettere å oppdage forskjeller. Ut fra analysen som er gjort utpeker de ulike terningkastene seg med ulike kjennetegn.

Ved terningkast 2 vises det gjerne til at boka ikke innfrir grunnleggende skjønnlitterære kriterier. Oftest påpekes mangelen på sammenheng og logikk i handlingsforløpet, jfr. Andersens estetiske kriterium *integritet*: Historien holder ikke, intrigen er usannsynlig, ting skjer uten at vi skjønner hvorfor, løse tråder nøstes aldri opp, romanen spenner over for mange temaer, romanen er ikke helstøpt, redigeringen er ikke stram nok og det er uklart hva romanen egentlig handler om. I disse anmeldelsene finner vi også den mest usaklige og følelsesladde kritikken, som at anmelderen er lei av temaet og at forfatteren ikke skriver nok om Fredrikstad (affektivt kriterium). Den mer objektive kritikken kan sies å dreie seg om at forfatteren ikke har lyktes med romanformen. Oppbygningen er lite gjennomtenkt, og personene er ikke komplekse nok (underforstått: til å leve opp til den seriøse romansjangeren). Dette er interessant med tanke på at visse sjangere synes mer utsatt for terningkast 2 enn andre. I denne oppgavens utvalg får en kriminalroman terningkast 2 i to aviser. En titt på de 250 siste bokanmeldelsene i VGs arkiv,⁵⁶ viser at fjorten romaner – norske og utenlandske – har fått terningkast 2. Blant disse er hele fem kriminalromaner. Også flere av de andre bøkene her avviker fra den tradisjonelle romanen. Det gjelder for eksempel komikeren Are Kalvøs debutroman *Nød*. Her kommenterer anmelderen at vi bare får øye på komikeren og ikke forfatteren Kalvø, og at humoren egner seg atskillig bedre i radio- og

⁵⁶ <http://www.vg.no/rampelys/boeker/anmeldelser/> (undersøkt 10.08.05).

avisformat.⁵⁷ En hyppig årsak til å gi en roman terningkast 2 synes altså å være at den ikke helt lar seg plassere innenfor den tradisjonelle, skjønnlitterære romansjangeren. Når en del bøker som får terningkast 2, og da særlig kriminalromaner, likevel blir bestselgere, skyldes det kanskje at leserne og anmelderne er opptatt av ulike ting. Mens leserne antakelig er mest opptatt av om bøkene fenger (estetisk kriterium: intensitet), legger anmelderne mer vekt på andre kvaliteter. Analysen av anmeldelser med terningkast 2 viste at de eneste positive vurderingene knytter seg til om bøkene fenger. Dette synes imidlertid å ha liten effekt på terningkastet så lenge andre kvaliteter svikter. Det er tydelig at anmelderne her har en viss type roman som ideal. De to anmeldelsene av kriminalromanen *Lik i Lasta* nevner ikke hvor vidt romanen er spennende, noe som burde vært en selvfølge om romanen ble vurdert på egne premisser. Riktignok blir romanen i VG rost for å ”hensette” leseren til Risør og omegn, men her er det miljøskildringen og ikke spenningskurven som kommenteres.

I anmeldelsene med terningkast 3 vurderes bøkens *intensitet* like ofte positivt som negativt. Flere av bøkene roses for å fenge leseren. Ut fra dette ene kriteriet kunne man gjettest at terningkastet ble høyere, for her veier det positive opp for det negative. I disse anmeldelsene er det *kompleksiteten* som oftest vurderes negativt. Her bruker anmelderne ord som ’flatt’, ’repetitiv’, ’uinspirert’, ’overtydlig’, ’banalt’, ’trivielt’ og ’idylliserende’. Med terningkast 2 i minne kan man kanskje trekke slutningen at det første anmelderne ser etter er om en historie henger sammen. Ved terningkast 3 kritiseres romanene i mindre grad for mangel på sammenheng enn ved terningkast 2. Vi må dermed anta at *integriteten* er bedre ivaretatt i disse historiene, selv om dette aldri kommenteres som en egen kvalitet. Kanskje er dette noe anmelderne tar som en selvfølge at forfatteren mestrer for å oppnå terningkast 3. Et typisk trekk ved disse anmeldelsene er at forfatterne roses for å beherske språket: ”ikke dårlig skrevet rent språklig,” ”behersker kompliserte virkemidler og grep”, ”språklig driv” og ”en kyndig forteller” er noen av beskrivelsene. Antakelig bidrar dette til å heve boka opp fra terningkast 2, men det er ikke tilstrekkelig til å gjøre bøkene vellykkede. Også her ser vi tilløp til å vurdere avvikende sjangere negativt. To av anmeldelsene med terningkast 3 dreier seg om *Pure Popmusicbaby!*, en bok som har fått merkelappen ’trendroman’ – i likhet med bøker som *Pornopung* av Mads Larsen og *Triggerhappy* av Trond Davidsen. Disse bøkene er gjerne underholdende uten å gå i dybden, med ”trendy” språk og ”kule” hovedpersoner. En

⁵⁷ Fra VG Nett: <http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=254004>

forespørsel til Knut Faldbakken, anmelder i VG og selv forfatter, bekrefter mistanken om at sjanger har betydning for terningkastet. Han sier:

De siste to-tre årene har vi sett konturene av en ny sjanger: Trend-romanen, det kjappe, dagsaktuelle utropet som er skreddersydd for medieoppslag. Skrevet for å leses, bli konversasjonstema et par korte uker, og så glemmes. Disse er vanskelige å plassere i terninghierarkiet, fordi de sjelden oppfyller litterære kriterier, men åpenbart virker etter sin hensikt og fungerer akkurat som forfatteren har tenkt og håpet. Stjerneeksemplet er *Pornopung* som ennå selger bra i paperback. Noe av det samme kan anføres om krimmen. En dårlig roman kan være en brukbar krim, etter krimmens egne kjøreregler. Her står terningkasteren overfor et dilemma. Her bruker jeg ofte toeren.⁵⁸

Når en anmelder opplever et slik dilemma, kan det bli lett å ty til subjektive og følelsesladde argumenter, som når anmelderen av *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad uttrykker stor irritasjon over den moderne språkbruken. Den typiske anmeldelsen med terningkast 3 i denne oppgavens utvalg kritiserer nettopp det som kjennetegner trendromanen: At bøkene er trivielle og mangler *kompleksitet*. Dette bemerkes på ulike måter i alle unntatt én av anmeldelsene med terningkast 3.

Det mest typiske ved anmeldelser med terningkast 4 er at de har lite eksplisitt kvalitetsvurdering. Vurderingen er snarere innbakt i anmeldelsenes språklige stil. Utstrakte og ofte muntre handlingsreferater vitner om innlevelse og engasjement fra anmelderen, og vi får en følelse av at vedkommende har hatt en stort sett positiv leseropplevelse. Disse anmeldelsene er også mye kortere enn andre; i snitt 27 linjer. Når vi til slutt får konkrete kvalitetsvurderinger, er de gjerne vage og omhandler bokas *intensitet*: ”denne kommer du neppe til å kjede deg med”, ”besnærende beretning”. Når anmelderen av *Kunsten å gå* i Fredrikstad Blad trekker fram noe negativt ved boka, virker han ambivalent: ”Romanens oppbygning blir løs i fisken for meg, selv om det å hoppe frem og tilbake i tid jo er et velkjent litterært knep.” Dette vitner igjen om at anmelderne forholder seg til en etablert formel for romansjangeren. Det å hoppe fram og tilbake i tid er et vanlig litterært knep, dermed blir det her vanskelig å kritisere romanens integritet. Anmelderen må ty til en subjektiv begrunnelse; boka blir løs i fisken for *ham*. Dette medfører kanskje at terningkastet blir mer positivt enn det ville blitt om den løse komposisjonen ikke svarte til en etablert skjønnlitterær formel. Ellers finnes lite negative karakteristikk i disse anmeldelsene, og det er vanskelig å se hva som

⁵⁸ E-post fra Knut Faldbakken 17.06.05

skulle til for å bedre terningkastet. Med tanke på Andersens kriterier kan vi kanskje anta at det bøkene mangler er en form for erkjennelsesmessig dybde. Dette er noe som bare kommenteres i anmeldelser med terningkast 5 og 6. Blant bøkene med terningkast 4 finnes ingen ”dyptloddende psykologiske portretter” eller lignende. Det nærmeste vi kommer det kognitive kriteriet er i Fredrikstad Blads anmeldelse av *Vill ni åka mera?*, hvor forfatteren sies å ha ”dyp innsikt i sitt stoff”. På en annen side blir bøkene ved terningkast 4 aldri kritisert for å mangle *kompleksitet*, selv om dette heller ikke fremheves positivt. Det kan virke som om fireren er en sekkepost for bøker man ikke finner noe feil med, men som heller ikke er spesielt viktige. Kanskje er det stilen og de litterære virkemidlene som forhindrer bøkene i å bli trivielle, uten at de dermed blir ’dyptloddende’. Slik terningkast 3 tok romanenes integritet som en selvfølge, virker det som om terningkast 4 tar det språklige som en selvfølge – her kommenteres det aldri at forfatteren behersker språket.

Det som skiller anmeldelser med terningkast 5 fra lavere terningkast, er fremhevingen av en dypere dimensjon ved bøkene: ”Denne boka rommet en dybde”, ”her loddesselve livet”, ”det gis ingen entydige forklaringer”, ”han lar det være opp til leseren å tolke og dikte videre”. Ord som ’tvetydig’ og ’dyptenkt’ brukes også. Ved terningkast 3 ble bøkene kritisert for å mangle kompleksitet; her roses bøkene for å ha flere og dypere dimensjoner. Det kan være vanskelig å forstå hva anmelderne egentlig mener med dette. I ulike aviser blir dessuten samme bok vurdert som både endimensjonal og flerdimensjonal. Tydeligst blir dette i anmeldelsene av Line Baugstøs *Skulle du komme tilbake* fra Nordlys (terningkast 3) og Fredrikstad Blad (terningkast 5). Begge anmeldelser bruker ordet ’banal’ – med ulikt fortegn. ”Vel hastig og banal,” sier Nordlys om boka og gir terningkast 3, mens Fredrikstad Blad gir terningkast 5 og sier: ”Men språket er enkelt og liketil. Dette betyr ikke at Line Baugstø skriver banalt.” Videre skriver avisen at det er det *tvetydige* som gjør Baugstøs forfatterskap interessant. Ingen av anmelderne utdyper hva de mener med ord som ’tvetydig’ og ’dyptenkt’, eller hvordan dette kommer til uttrykk i bøkene. Disse begrepene er svært abstrakte og henviser da også til noe mystisk og vanskelig begripelig ved romanene. Kanskje finnes en oppfatning blant anmelderne om at god skjønnlitteratur skal romme en slik gåtefull dimensjon som utfordrer leseren. Men man kan spørre seg hva som gir anmelderne inntrykk av at noe er ’tvetydig’ og ’dypt’. I anmeldelsene viser det seg også at dette oppfattes ulikt. Fredrikstad Blad roser Roy Jacobsens *Frost* som ”et dyptloddende psykologisk portrett av en merkelig og sammensatt

mann” og gir terningkast 6, mens VG blir forvirret av den sammensatte hovedpersonen og gir terningkast 5:

Han utfører blodhevn med glede, men tror også på Kvittekrist. Han har varme i seg, men mest frost. Han står i med kvinner, men er han glad i noen av dem? Det mangler sammenheng her. Det er svakheten ved Jacobsens nye roman (...)

Her bidrar samme romanfigur til å gi anmelderne henholdsvis en positiv oppfatning av bokas kompleksitet og kognitive dybde, og en negativ oppfatning av bokas integritet (sammenheng). Mens anmeldelsene med terningkast 4 ikke brukte det estetiske kriteriet kompleksitet over hodet, og det kognitive kriteriet kun ble brukt overfladisk en gang, har disse kvalitetene en sentral plass i anmeldelser med terningkast 5. Det er tydelig at dette bidrar til å heve bøker opp fra den gjennomsnittlig gode fireren. Det er vanskelig å finne andre trekk ved anmeldelsene med terningkast 5 som gjør at bøkene fremstår som bedre enn firerne. Også disse anmeldelsene preges av lange handlingsreferater med en positiv undertone.

Mens terningkast 5 vektla bøkens dybde, virker det som om terningkast 6 dreier seg mer om anmeldernes egen opplevelse av boka. Riktignok er bøkene ’dyptpløyende’, ’dyptloddende’ og ’sammensatte’, men det er ikke derfor man skal lese dem; det er fordi de er *fantastiske*. Slike ubegrunnede følelsesutbrudd er typisk for terningkast 6: ”dypt bevegende”, ”en opplevelse av en bok”, ”etter å ha vendt siste blad kjenner man seg rett og slett oppløftet og glad.” Man får inntrykk av at anmelderne er sterkt følelsesmessig engasjert, selv om formuleringene ikke alltid kan knyttes direkte til det affektive kriteriet. Disse anmeldelsene gjør spesielt mye bruk av det estetiske kriteriet *intensitet*, og også dette bærer preg av følelsesmessig engasjement: bøkene ’trollbinder’, ’forfører’ og er ’usedvanlig fengslende’. For øvrig brukes flere ulike kvalitetskriterier i samme anmeldelse her enn ved lavere terningkast. For eksempel kan man finne både det kognitive, genetiske og alle tre estetiske kriterier i Fredrikstad Blads anmeldelse av Roy Jacobsens *Frost*. De positive karakteristikkene ved terningkast 4 og 5 knyttet seg til færre kvaliteter ved samme bok, mens andre sider ved boka ble forbigått i stillhet, noe som kan tyde på at de ikke var kritikkverdige men heller ikke imponerende. Men selv om anmeldelser med terningkast 6 har større bredde i bruken av kvalitetskriterier enn noe annet terningkast, virker de mer ukritiske enn de fleste andre. Dette er eneste terningkast hvor anmeldelsene er frie for negative karakteristikk. Noe

annet som skiller disse anmeldelsene fra andre terningkast er at forfatterne tilskrives en spesiell og sjelden status: ”Per Petterson er en av de helt store fortellerne i norsk samtidslitteratur”, ”Roy Jacobsen tilhører det absolutte toppsjiktet blant norske forfattere – og vel så det”, ”Bare en håndfull forfattere har den erfaring og det format som skal til for å ta fatt på et så omfattende stoff som Roy Jacobsen gjør i *Frost*”. Her kan man spørre seg hvilken betydning forfatteren som person har for anmelderens vurdering. Har anmelderen på forhånd en oppfatning av forfatteren som spesielt ”stor”, eller er dette et inntrykk som skapes etter å ha lest boka?

Det moralske/politiske kriteriet

Dette kriteriet er journalistisk interessant fordi det dreier seg om bøkens samfunnsmessige funksjon. Hvis kulturjournalister har et samfunnsoppdrag, og ikke bare er forbrukerveiledere, blir det viktig å ta for seg litteraturens politiske og moralske sider. Flere teoretikere innen journalistfaget har etterlyst et større fokus på dette, for eksempel Jo Bech-Karlsen. Han advarer journalister mot å "styre oppmerksomheten for ensidig mot den estetiske dimensjonen ved kunstproduktene."⁵⁹ I stedet ønsker han en *funksjonsorientert* tilnærming, som ser på kunstens funksjon og betydning i samfunnet.⁶⁰

Bare ett sted i denne oppgavens utvalg fantes bruk av det moralske/politiske kriteriet, nemlig i VGs anmeldelse av *Pure Popmusicbaby!* Anmelderen mener at boka vil "irritere vettet av den konservative leseren." Av anmeldelsen fremgår det at forfatter Gaute Bie gjør opprør mot en språklig moral; språket hans er "fullt av engelske ord og SMS-aktige forkortelser." Formuleringer som henviser til moralske eller politiske holdninger forekommer ikke i noen av de andre anmeldelsene i utvalget, verken i eller utenfor kvalitetsvurderinger. Dette er litt overraskende, ettersom Norge har lange tradisjoner for en litteraturkritikk basert på livssyn og politikk, noe Andersen påpeker.⁶¹

⁵⁹ Bech-Karlsen 1991: 59.

⁶⁰ Ibid.: 75.

⁶¹ Andersen 1987: 18.

Litteraturens *av-politisering* har lenge vært et hett tema i avisdebatter. Gunvald Opstad omtaler en slik debatt i Klassekampen i 1988. Jahn Thon konstaterte da i en kronikk at "Kunst som samfunnsforandring, kunst og moral er ikke-temaer."⁶² Både hos Opstad og Thon aner vi en lengsel tilbake til 1970-tallet, da litteratur hadde noe med politikk å gjøre. Men kanskje er ikke litteraturen fattigere på holdninger enn før. Kanskje holdningene bare uttrykker seg på en annen måte, som er vanskeligere å se. Når det moralske/politiske kriteriet nesten ikke forekommer i bokanmeldelsene, behøver det ikke å skyldes at litteraturen er lite politisk eller moralsk. Det kan skyldes at disse dimensjonene er vanskelige for anmelderen å påpeke, fordi de kommer indirekte til uttrykk.

Hvis man skiller skarpt mellom litteraturens estetiske dimensjon og dens moralske/politiske dimensjon, slik Bech-Karlsen gjør, kan det bli vanskelig å avsløre holdninger i litteraturen som uttrykkes indirekte gjennom estetiske valg. Den unge tyske forfatteren Marcel Beyer ser på seg selv som en politisk aktør. Morgenbladet skriver at han "ikke ser noen motsetning mellom politikk og estetikk". Snarere er Beyer "opptatt av språkperfeksjon som politisk handling".⁶³ Artikkelforfatteren mener Beyer er på utkikk etter en ny form for politisk litteratur, der det politiske "går inn i forskjellige områder som først i sitt vekselspill – i sitt forhold til hverandre – frembringer en forestilling om politikk." I artikkelen spørres det også om det "overhodet er mulig å behandle politiske og samfunnsmessige spørsmål uten å oppgi bestemte estetiske posisjoner." Kanskje kan slike 'estetiske posisjoner' i litteraturen umiddelbart se ut som rene underholdningselementer, på samme måte som politikere kan ligne underholdningsartister når de bygger seg et image. Men estetikken kan uttrykke en sosial identitet som representerer politiske og moralske holdninger.

Når noen forfattere velger å handle politisk med estetiske virkemidler, henger det kanskje sammen med en tendens som er kalt *estetisering* av samfunnet. Jostein Gripsrud hevder at "estetikk og kunst i vid forstand er mer viktig i politiske sammenhenger enn noen gang før."⁶⁴ Dette begrunner han blant annet med en "økende utbredelse av estetiske fenomener og forståelsesmåter på tradisjonelt ikke-estetiske områder."⁶⁵ Mens produksjon og yrkesliv var den viktigste kilden til identitet tidligere, er fritid og konsum i dag blitt svært viktig. Dermed får *smaken* og det estetiske større betydning som uttrykk for holdninger.

⁶² Opstad 1991: 38.

⁶³ Vange 2003.

⁶⁴ Gripsrud i Hodne og Sæbøe (red.) 2003: 69.

⁶⁵ Ibid: 59.

I anmeldelsene av Gaute Bies *Pure Popmusicbaby!* fremstår forfatteren som svært språk- og stilbevisst, men anmelderne nøler med å se dette som et uttrykk for holdninger. Det kommenteres bare overfladisk av VGs anmelder der han antyder at boka neppe vil slå an hos konservative lesere. Kanskje kan Per Thomas Andersens politiske/moralske kriterium få en renessanse dersom bokanmelderne i større grad ser slike holdninger i lys av forfatterens stilistiske valg. Samtidig er det problematisk å knytte politiske/moralske holdninger til tekstens kvalitet. Et terningkast er et tydelig uttrykk for kvalitetsvurdering som påkaller lettfattelige begrunnelser for kvalitet – fremfor diskusjoner om politikk og moral. Kanskje skyldes den sjeldne bruken av dette kriteriet dermed også at bokanmeldelser med terningkast favoriserer andre typer kriterier.

Geir Salvesen i Aftenposten mener at "terningen fremmer kommunikasjonen med leserne," og Geir Rakvaag i det tidligere Arbeiderbladet mener at "en terningkastanmeldelse er spesielt egnet til å selge førstesider."⁶⁶ Bokanmeldelser med terningkast skulle dermed tiltrekke seg et bredt publikum. Ikke bare de spesielt litteraturinteresserte, men også den jevne leser kan tiltrekkes av terningens klare og visuelle budskap. Dersom man kritiserer en bok på moralsk eller politisk grunnlag, risikerer man å støte fra seg lesere med andre oppfatninger. Når målgruppen er bred, er det vanskelig å vite hvem man skriver for, og kanskje vanskeligere å kommentere litterær kvalitet ut fra holdninger i teksten.

Det kognitive kriteriet

Både Andersen⁶⁷ og Fredin⁶⁸ har konkludert med at dette kriteriet sjelden brukes i norske bokanmeldelser. Bare i fire av anmeldelsene i denne oppgavens utvalg finnes eksempler på det kognitive kriteriet, og da relativt overfladisk. Når anmelderne bruker dette kriteriet, er det gjerne i form av adjektivet 'dybde', uten særlig mer presisering. Bøkene er 'dyptpløyende', 'dyptenkte' og har et 'dyptloddende psykologisk portrett'.

⁶⁶ Agerbak-Jensen og Higrav 1997: 232.

⁶⁷ Andersen 1987: 19-20.

⁶⁸ Fredin 1998: 137.

Andersen antyder tendenser til en anti-intellektualisme blant avisenes bokanmeldere.⁶⁹ Kanskje sier dette noe om et underliggende litteratursyn: at opplevelse er viktigere enn erkjennelse. Det er åpenbart at en tabloid journalistisk form etterstreber det oppsiktsvekkende fremfor det tankevekkende. Dette kan fremme et lite intellektuelt klima i avisene, noe bokanmelderne også må forholde seg til. Det er lett å tenke seg at en estetisk høyverdig bok kunne kritiseres for sin mangel på dybde og tankekraft, men dette forekommer ikke i anmeldelsene som er studert her. Den kognitive dimensjonen alene ser ikke ut til å kunne svekke en bok, da dette kriteriet aldri brukes med negativt fortegn. Når det brukes positivt, er det jevnt fordelt mellom terningkast 5 og 6, altså virker det heller ikke som om kognitiv tyngde er det "lille ekstra" som gjør en bok fortjent til aller beste karakter. Der kriteriet er i bruk, gjenspeiles det heller ikke i overskriften på anmeldelsen, noe som styrker inntrykket av at det blir lite vektlagt. Overskriftene handler mer om hvordan bøkene oppleves og føles: "Levende fra Vestlandet" (*Kunsten å gå*, VG), "Fascinerende historier" (*Vill ni åka mera?* i Oppland Arbeiderblad), "Livets streifskudd, livets vågestykke" (*Ut og stjele hester*, Fredrikstad Blad), og "Storverk fra Jacobsen" (*Frost*, Fredrikstad Blad).

Andersen påpeker ett av problemene ved kognitivt orienterte romaner, med Kjartan Fløgstads *Det 7. Klima* som eksempel. Denne boka har "tilsynelatende sabotert den umiddelbare identifikasjonslesningen som beror på innlevelse i fiktive personers "liv"⁷⁰ Når mange anmeldere vurderte denne boka negativt, mener han at de var for tradisjonelle i lesemåten. Han stiller *opplevelseslesningen* som motsats til en mer kognitivt orientert lesning, men mener begge handler om innlevelse. Forskjellen er *hva* man lever seg inn i og identifiserer seg med – fiktive personers liv, eller tanker og ideer.

Hvis folk flest er vant til en opplevelsesorientert lesemåte, vil en kognitiv orientering gjøre anmeldelser vanskelig tilgjenge. En annen årsak til at det kognitive vektlegges lite, kan være at det grenser til en faglitterær vurdering. *Tanker* er et stikkord både for faglitteratur og fagbokkritikk. "Du må ha med en åpningssetning om hva hovedtanken i vedkommende forfatters vedkommende bok er," skriver Roksvold om kritikk av fagbøker.⁷¹ Noen slik 'hovedtanke' nevnes ikke av de skjønnlitterære bokanmelderne i denne oppgavens utvalg. Følgelig blir det vanskelig å vurdere boka som et intellektuelt produkt der 'hovedtanken' er

⁶⁹ Andersen 1987: 19.

⁷⁰ Ibid.: 20.

⁷¹ Roksvold 1994: 41.

mer eller mindre underbygget, utdypet, utviklet og så videre. Samtidig kan man tenke seg at det ikke alltid er et skarpt skille mellom fag- og skjønnlitteratur. Romaner med mye tankestoff kan risikere å få en urettferdig dom dersom helhetsinntrykket skal avgjøres utelukkende av estetiske kriterier, mens kognitive aspekter bare brukes som overfladisk pynt i anmeldelsene, i form av vage hedersord som 'dybde'. Det kan også være uklart om 'dybden' anmelderne henviser til er en erkjennelsesmessig dybde, eller en mer estetisk betinget nyanserikdom.

Både det kognitive kriteriet og det moralske/politiske kriteriet brukes utelukkende i samsvar med helhetsinntrykket i disse anmeldelsene, mens de estetiske kriteriene opererer mer uavhengig av terningkastet. Dette kan tyde på at den kognitive og den moralske/politiske vurderingen er underlagt et estetisk blikk og ikke opererer som selvstendige kriterier på egne premisser. Samtidig er det vanskelig å tenke seg at en skjønnlitterær bok skulle få høyt terningkast uten å være estetisk høyverdig. En kognitivt orientert bokanmelder møter dermed en stor utfordring. Når anmeldelsen må underbygge et terningkast som er gitt allerede i åpningen, kommer kvalitetsvurderingen i høysetet, og denne må til en viss grad være knyttet til estetiske kriterier.

Det genetiske kriteriet

Det genetiske kriteriet brukes ofte uten at det dreier seg om en kvalitetsvurdering. Dette gjelder særlig plassering av et verk i forfatterskapet eller i forhold til en litterær tradisjon. For eksempel skriver Fredrikstad Blad: "Boken *Straffe* er en kollektivroman med allusjon til Cora Sandels Kranes Konditori." Men det genetiske kriteriet omfatter også mange ulike elementer som er relevante for kvalitetsvurdering, for eksempel hvor vidt en bok er original/nyskapende. En slik karakteristik fantes ikke i noen av mine anmeldelser. Dette var overraskende, for jeg antok at dette var et høyst relevant moment for kvalitetsvurdering. Kanskje har mangelen på dette sammenheng med anmeldelsenes brede målgruppe. Man kan tenke seg at "smale" bøker lettere vil kunne karakteriseres som originale og nyskapende, og at slike bøker har vanskeligere for å bli valgt ut til dagsavisenes anmeldelser med terningkast. Likevel kunne det vært relevant å kritisere bøker for å *mangle* originalitet. Det nærmeste man kommer et eksempel på dette i utvalget er Nordlys' anmeldelse av *Sanatorium*. Men begrunnelsen for denne mangelen er så subjektiv at den må tilskrives anmelderens personlige følelser:

"Hovedpersonen heter fortsatt Päivi, og det er fremdeles "nordfinsk" tematikk som dominerer. Sant å si begynner jeg å bli litt lei det."

Et annet genetisk kriterium som mangler i dette materialet er en omtale av forholdet mellom forfatter og forlagsredaktør(er); hvor vidt en bok er godt nok bearbeidet, om redaktøren har vært for snill mot forfatteren og så videre. Kanskje er dette fokuset mer relevant i litterære tidsskrifter, som delvis henvender seg til folk som selv skriver eller jobber i forlag. Her vil det nok være mer naturlig å fokusere på skriveprosessen, mens dagsavisene fokuserer mer på det foreliggende produktet – de ser på leserne som forbrukere og ikke som filologer.

Det genetiske aspektet som finnes i dette utvalget i forbindelse med kvalitetsvurdering, er kommentarer til forfatterens forarbeide. Dette forekommer i tre anmeldelser, og alle gjelder samme bok; *Frost* av Roy Jacobsen. Det er tydelig at denne boka utmerker seg ved å romme mye faktainformasjon. Det kommenteres at forfatteren har ”bred erfaring”, har drevet ”vidtgående studier” og at ”en må la seg imponere” av hans research. Men dette er neppe den eneste boka i utvalget som krever både erfaring og research av forfatteren. Den er imidlertid den eneste historiske romanen i utvalget, noe som åpenbart krever at forfatteren har studert temaet på forhånd. Dermed vil leserne umiddelbart forstå hva anmelderen mener med 'vidtgående studier' og 'research'. Det trengs ingen videre begrunnelse, og anmelderen kan trekke sin konklusjon uten å utdype premissene. Andersen påpeker at kritikerens konklusjoner ofte er svakt begrunnet: "Svært vanlig i norsk litteraturkritikk er det at man bare sier "good" eller "bad" - ikke hva som er "goodmaking" og hva som er "badmaking."⁷² Kanskje velger en anmelder automatisk kriterier som krever liten utdypning for å kommunisere med leseren i henhold til den aktuelle boka. Dette behøver selvsagt ikke å være en bevisst handling, men kan være ubevisst styrt av journalistiske krav om tidsbruk, plassbegrensning, klarhet og så videre.

De estetiske kriteriene

Det estetiske kriteriet *intensitet* er det desidert mest brukte kriteriet i denne oppgavens anmeldelser, noe som stemmer godt med Per Thomas Andersens kommentar:

⁷² Andersen 1987: 24.

På sett og vis snakker vi her om en helt grunnleggende tekstlig kvalitet, for i siste instans vedrører dette kriteriet tekstens evne til å holde på leseren gjennom en hel bok.⁷³

Andersen sier videre at det meste annet er forgjeves hvis denne kvaliteten svikter. Denne analysen tyder imidlertid på at et annet estetisk kriterium er vel så avgjørende for et negativt terningkast. Mens *intensitet* ofte bemerkes som en styrke ved en bok, blir mangel på *integritet* svært ofte bemerket i negative anmeldelser – selv når intensiteten bidrar positivt. Nordlys gir *Pure Popmusicbaby!* terningkast 3, og begrunner det blant annet med mangel på sammenheng i handlingen: først beskrives en ”uskyldsren tid” da hovedpersonene bidro til en amatørteateroppsetning. Deretter kommer en kjærestekonflikt, og anmelderen synes at forfatteren mislykkes med å sette disse to delene av boka i sammenheng. Samtidig mener han at boka har ”språklig driv” og er fengende som ”sommerens radiohit.” Her veier mangelen på integritet tyngre enn bokas intensitet i den endelige kvalitetsvurderingen. Noe lignende fantes i VGs anmeldelse av *Lik i lasta* med terningkast 2: Boka beskrives som ”spenstig” og ”morsom”, og ”hensetter” oss til Sørlandet, altså har den intensitet. Men hendelser virker umotiverte og føyer seg ikke naturlig inn i en sammenheng. Her er det også integriteten, eller helheten, som svikter. For øvrig finnes ikke noe eksempel på at intensitet kommenteres negativt i en anmeldelse med positivt terningkast. Det tyder kanskje på at en bok må ha intensitet for å kunne vurderes positivt, men at dette ikke er en tilstrekkelig betingelse for å få et høyt terningkast.

Om det estetiske kriteriet *integritet* sier Andersen:

For det vi oppfatter som det helhetlige, er ofte identisk med det gjenkjennelige, og det vil i litterære sammenhenger si de etablerte og normerte genrene.⁷⁴

Hvis tekstens integritet bygger på virkemidler som ikke er del av et etablert normsystem, kan teksten lett anklages for å mangle helhet. Når boka *Straffe* av Ingeborg Arvola får terningkast 2 i Nordlys og 5 i Fredrikstad Blad, er det først og fremst integriteten som vurderes ulikt. Her blir det tydelig at anmelderne har ulike normer for hva som skaper en episk helhet. Nordlys' anmelder sier at ”tematikken er springende” og ”de løse trådene nøstes aldri opp.”

⁷³ Ibid..

⁷⁴ Ibid.: 23.

Anmelderen i Fredrikstad Blad sier derimot at Arvola "fletter lett sammen de mange historiene."

Seielstad Skog påpeker:

Den estetiske verdien blir målt på grunnlag av den estetiske normen. At normen holdes er imidlertid ikke synonymt med estetisk verdi, for i kunsten er jo nettopp bruddet med normen det som gjør den alltid aktuell, alltid i forkant. Kritikerens står dermed overfor en stor utfordring når han skal felle en dom ut fra den estetiske normen. Den estetiske vurderingen blir en prosess som har sammenheng med samfunnsutviklingen.⁷⁵

I de to nevnte anmeldelsene av *Straffe* er det vanskelig å se hva slags estetiske normer anmelderne baserer seg på. I Nordlys sier anmelderen at det foregår "story-dropping av flere underliggende tema" i teksten. Hun erkjenner at dette kan være et dramaturgisk grep, men vurderer det negativt siden hun selv anser det som temaer som ikke får nok behandling i teksten. Men hvis det er snakk om et dramaturgisk grep, og ikke om en introduksjon av nye temaer, må det vurderes deretter. Anmelderen i Fredrikstad Blad oppfatter boka som godt sammenflettet. Dermed har hun kanskje et annet syn på de underliggende temaenes rolle i historien. Men hva slags normer hun baserer seg på, får vi ikke vite. I denne oppgavens anmeldelser finnes ikke noe eksempel på at anmelderne tematiserer sitt eget ståsted og forklarer hvorfor de dømmer som de gjør. Dermed kan ikke leseren plassere seg selv i forhold til anmelderens ståsted, og det blir vanskelig å vurdere om man selv ville likt den anmeldte boka. Når anmelderen ikke redegjør for sine premisser, blir det også begrenset hvor vidt hun kan "åpne opp teksten og dens lesermuligheter,"⁷⁶ noe Andersen ser på som en av litteraturkritikkens viktigste oppgaver. Kanskje ville en slik redegjørelse gjort det vanskelig å gi et terningkast, fordi bokas kvalitet ville bli belyst fra mange sider og anmeldelsen ville bli stående som en forvirrende motsigelse til den entydige terningen.

Intensitet og *integritet* er de eneste av Andersens kriterier som opererer uavhengig av terningkastet i anmeldelsene. De andre kriteriene brukes utelukkende til positiv karakteristikkk ved positiv anmeldelse (5-6) og omvendt. Kanskje tyder dette på at anmelderne har et mer bevisst forhold til disse to kriteriene enn til de andre av Andersens kriterier.

⁷⁵ Seielstad Skog 2002.

⁷⁶ Andersen 1987: 22.

Det estetiske kriteriet *kompleksitet* brukes omtrent like ofte i positive som i negative anmeldelser, og forekommer i omtrent en tredel av anmeldelsene. Ved positivt terningkast fremheves bokas kompleksitet positivt, med formuleringer som ”det gis ingen entydige forklaringer”. Ved negativt terningkast kommenteres mangelen på kompleksitet, med formuleringer som ”typetegnedede personer”, ”for mye klisjeer”, ”banalt”, ”fordomsfullt” og ”triviell”. Tre av fire anmeldelser med terningkast 6 kommenterer bokas kompleksitet. Den ene anmeldelsen med terningkast 6 som ikke nevner bokas kompleksitet, bruker til gjengjeld det kognitive kriteriet: Fredrikstad Blad mener *Ut og stjæle hester* er 'dyptpløyende'. Her kan det være vanskelig å skille den kognitive kvaliteten fra den estetiske, siden anmelderen ikke forklarer hva det dyptpløyende består i. Det er vanskelig å forestille seg en dyptpløyende tekst som endimensjonal og fri for kompleksitet. Om det er følelser og opplevelser eller en mer kjølig registrering av bokas kvaliteter som avgjør terningkastet, er vanskelig å si, men ved terningkast 6 synes anmelderne mer følelsesmessig motivert enn ved terningkast 5, selv om det er den samme kompleksiteten som kommenteres.

Også kompleksitetskriteriet er knyttet til estetiske normer, og her er det lett å se at samfunnsutviklingen spiller inn, slik Seielstad Skog påpeker.⁷⁷ En klisjé blir en klisjé fordi formuleringen er utslitt av hyppig bruk. Mye av det som ble betraktet som høyverdig litteratur i romantikken på 1800-tallet, betraktes i dag som klisjeer. I Nordlys blir *Skulle du komme tilbake* beskyldt for å ha en for lykkelig slutt: "Med barn i vente, fellesskapet og helomvendingen "tilbake til naturen," blir det en ganske idylliserende lykkelig slutt." Denne beskrivelsen bærer preg av et underliggende litteratursyn: Litteratur skal ikke være idyllisk. Utsagnet preges også av samfunnet anmelderen lever i, der fellesskap og natur er "idylliserende" og ikke hverdagslig og realistisk.

Beardsley betegner de estetiske kriteriene som de eneste objektive kriteriene for litterær vurdering. Dette henger sammen med den litteraturvitenskapelige tradisjonen han tilhørte – *nykritikken*:

I opposisjon til den positivistiske historismen, var det innen nykritikken viktig å se på et litterært verk som en autonom størrelse, uavhengig av forfatter og historiske forutsetninger.⁷⁸

⁷⁷ Seielstad Skog 2002.

⁷⁸ Fredin 1998: 34.

Ved å se bort fra historiske forutsetninger, overser nykritikken at estetiske normer varierer med samfunnsutviklingen, og dermed ikke er objektive. I eksemplet med Nordlys' anmeldelse av *Skulle du komme tilbake*, blir det tydelig at vurderingen henger sammen med samfunnsutviklingen. I et komplekst samfunn som vårt, blir vendingen "tilbake til naturen" for enkel og idyllisk til å være et troverdig utfall av en romankonflikt.

Når det moralske/politiske kriteriet nesten ikke brukes i denne oppgavens utvalg av anmeldelser, er det kanskje fordi andre kriterier kan romme dette kriteriet. De estetiske kriteriene er også politiske og moralske, fordi de ikke kan operere uavhengig av samfunnsforhold og litteratursyn. Samtidig betraktes det som langt mer objektivt når anmelderen kritiserer en tekst for å være "idylliserende", enn om han skulle kritisert den for å fremme en sosialistisk ideologi. Odd Raaum beskriver hvordan *nøytralitet* ble et ideal for pressen etter frigjøringen fra partipolitikken på 1970- og 80-tallet.⁷⁹ Mens politisk engasjement tidligere hadde vært et ideal for journalister, ble den nøytrale beskrivelsen av virkeligheten det nye idealet. Trolig har dette også påvirket bokanmeldere, og kanskje gjort dem mer skeptiske til å vurdere kvalitet ut fra moralske/politiske kriterier. Dermed kan en vurdering ut fra estetiske kriterier bli et redskap for å fremstå som nøytral.

Det affektive kriteriet og retorikkanalyse

At det affektive kriteriet spiller en stor rolle, blir spesielt tydelig i de negative anmeldelsene. Når en bok får et lavt terningkast (2-3), skjer det utelukkende på grunnlag av de estetiske og det affektive kriteriet. Disse anmeldelsene tar ikke i bruk noen andre kriterier. Når det moralske/politiske, kognitive og genetiske kriteriet brukes, er det bare ved positive vurderinger i anmeldelser med middels og gode terningkast. Dermed kan det virke det som om anmelderne fokuserer mindre på disse aspektene enn på sine egne følelser for en bok. Det moralske/politiske, kognitive og genetiske kriteriet brukes like mange ganger til sammen i utvalget som det affektive kriteriet brukes alene (åtte ganger).

⁷⁹ Raaum 1999.

Det affektive kriteriet er også sterkt overrepresentert i anmeldelser med ekstreme terningkast (2 og 6), hvor det forekommer i halvparten av utvalget. Til sammenligning bruker bare en femtedel av anmeldelsene med terningkast 3-5 dette kriteriet. Det kan tyde på at følelsmessig engasjement har stor betydning for om en bok vurderes som virkelig bra eller dårlig. Ved positive anmeldelser legger anmelderen overhodet ikke skjul på dette, tvert imot ser hun ut til å være stolt av å kunne henwise til følelsmessig engasjement. "Det er ikke forfatterens litterære briljans som får denne anmelderen til å gi seg ende over," sier anmelderen av *Ut og stjele hester* i Fredrikstad Blad, og konkluderer med følgende: "Etter å ha vendt siste blad, kjenner man seg rett og slett oppløftet og glad." I Oppland Arbeiderblad heter det at *Frost* er en "opplevelse av en bok", og at det er derfor du skal lese den. Ved negative vurderinger er følelsene mer kamuflerte. I utgangspunktet syntes det relevant å analysere disse begrunnelsene ved å undersøke retoriske argumentasjonstyper. Men bare i to tilfeller kunne det avdekkes forsøk på å begrunne følelser logisk: Anmelderen av *Pure Popmusicbaby!* i Fredrikstad Blad (terningkast 3) begrunner sin irritasjon over boka med at språket er vel moderne, og anmelderen av *Satatorium* i Nordlys (terningkast 2) begrunnet sin følelse av å være lei tematikken med at det er en myte (om nordlendingen på finsk) som beskrives. Noe ethos-argument for egne følelser var vanskelig å finne. Ingen anmelder viste til sin erfaring eller utdanning for å rettferdiggjøre en konklusjon basert på det affektive kriteriet. Dette er ikke spesielt overraskende, da det antakelig ville virket snobbete og frastøtende på det publikum av "folk flest" som leser avisene. Kanskje ville det vært enklere å finne slike ethos-argumenter i litterære tidsskrifter og andre medier som appellerer til et smalere publikum, eller i anmeldelser uten terningkast som ikke først og fremst er forbrukerveiledninger og dermed appellerer mer til spesielt interesserte.

Forsøk på å objektivere følelser ved hjelp av logiske argumenter forekom altså bare i negative anmeldelser, mens positive anmeldelser brukte det affektive kriteriet en rekke ganger uten forsøk på begrunnelse. Dette kan tyde på at det er mer akseptert å basere seg på egne følelser og opplevelser når kvalitetsvurderingen er positiv. Riktignok kan det være vanskelig å avgjøre når det affektive kriteriet er brukt; et uttrykk for bokas *intensitet* kan virke som et rent følelsesutbrudd fra anmelderen. Her har jeg sett på om det finnes litterære begrunnelser for intensiteten. Anmelderen av *Lik i lasta* i Fredrikstad Blad *føler* seg hensatt til Gjærnestangen, men dette begrunnes med forfatterens gode miljøskildringer i et "spenstig, morsomt og avvekslende språk". Anmelderen av *Ut og stjele hester* i samme avis mener boka har en

”ømhøet som treffer leseren midt i hjertet” – en svært følelsesladet formulering, men denne begrunnes med forfatterens ”usentimentale” skrivemåte.

Et uttrykk for følelser kan altså bli til en estetisk kvalitetsvurdering dersom den begrunnes litterært. Når den derimot begrunnes uten henvisning til litterære kvaliteter, spiller det ingen rolle om begrunnelsen er logisk; det er like fullt en subjektiv påstand: Ingen litterære kriterier kan avgjøre om forfatteren beskriver en myte om nordlendingen på finsk, og ”moderne språkbruk” kan ikke karakteriseres som en negativ litterær kvalitet. I andre tilfeller kan selve boka avgjøre om en formulering kan karakteriseres som et affektivt kriterium. Anmelderen i *Oppland Arbeiderblad* karakteriserer *Frost* som en ”fantastisk fortelling”. Dette kunne vært en nøytral beskrivelse av litterære sjangere som fantasy og science-fiction. Men siden *Frost* er en realistisk fortelling, blir ordet ’fantastisk’ et uttrykk for positive følelser, og ikke for bruk av urealistiske virkemidler.

De to anmeldelsene med terningkast 6 som bruker det affektive kriteriet, bruker også tre andre kriterier, altså flere kriterier enn noen av anmeldelsene med terningkast 3-5. Kanskje ser anmelderne et behov for å begrunne terningkastet med flere kriterier når de selv blir revet med følelsesmessig. Hvis den personlige begeistringen for boka var tilstede allerede fra begynnelsen, kan det tenkes at terningkastet ble bestemt tidlig i prosessen. Dette kan ha motivert anmelderen til å lete etter flere positive trekk ved boka enn hun ellers ville ha gjort – både av ren interesse for boka og for å sikre anmeldelsens troverdighet. Det kan virke som om et sterkt følelsesmessig engasjement medfører en jakt på styrker eller svakheter som kan forsterke inntrykket på bredest mulig grunnlag. Som nevnt er det bare anmeldelser med terningkast 2 og 6 som gjør bruk av hele fire kvalitetskriterier, og tre fjerdedeler av disse bruker det affektive kriteriet.

Sammenligning med Andersens betraktninger

Andersen har ikke undersøkt anmeldelser for å se hvor ofte og i hvilken kombinasjon de ulike litterære kriteriene brukes, men for å illustrere kriteriene med eksempler.⁸⁰ Likevel kommer han av og til med betraktninger om *hvordan* kriteriene brukes. På enkelte punkter skiller funnene i denne oppgaven seg fra Andersens inntrykk. Han påpeker at det moralske/politiske kriteriet er hyppig i bruk i Norge.⁸¹ Andersen undersøkte anmeldelser fra 1986 og skrev sin artikkel i 1987. Kanskje har bruken av det moralske/politiske kriteriet avtatt siden den gang. Denne oppgaven kan i hvert fall tyde på det. Det må også nevnes at Andersen har undersøkt anmeldelser av flere skjønnlitterære sjangere (dikt, noveller, romaner), og også oversatte bøker. I tillegg har han sett på både avisers og andre publikasjoners anmeldelser.

Andersens inntrykk er at det moralske/politiske kriteriet brukes oftere enn det kognitive, noe som ikke stemmer med mine funn. Likevel kan man ikke ut fra denne oppgaven si at det kognitive kriteriet er mye i bruk i dag, og Andersen har fremdeles rett i at det brukes relativt overfladisk. Men dette vil nok avhenge av hvilke aviser man studerer, og ikke minst hvilke bøker som er anmeldt. Noen bøker har mer kognitivt innhold enn andre, og det er kanskje vanskelig å kritisere en bok for å mangle slik innhold hvis den ellers innfrir litterære krav.

Andersen påpeker at det genetiske kriteriet stiller store krav til anmeldernes kunnskaper, fordi det angår forhold utenfor teksten. Han har også inntrykk av at dette kriteriet er hyppig i bruk. Det eneste som kan knyttes til det genetiske kriteriet i denne oppgavens utvalg, er ros av forfatterens gode forarbeide (bakgrunnskunnskap for teksten). I tillegg finnes noen tvilstilfeller som jeg har valgt å holde utenfor det genetiske kriteriet. For eksempel nevner enkelte anmeldelser forfatterens ”formkurve”: ”Denne romanen, Aarøs fjerde, er virkelig et vitnesbyrd om et forfatterskap i rik utvikling.” (VG), og ”Niels Fredrik Dahl har litt å leve opp til etter forrige bok, Brageprisvinneren *På vei til en venn*. Med *I fjor sommer* viser han at han ikke er noe blaff (...)”. (Oppland Arbeiderblad). Forfatterens litterære ”kondisjon” kan sammenlignes med sportsutøverens og kan sies å være et forhold som ligger utenfor teksten

⁸⁰ Andersen 1987.

⁸¹ Ibid.: 18.

og bestemmer dens kvalitet. Men det er vanskelig å anse en slik vurdering av forfatteren som forklaring på en god bok. Det genetiske kriteriet er generelt vanskelig å definere. Andersens hyppige funn av dette kan skyldes at han definerer det bredere enn det som er gjort i denne oppgaven, eller at hans materiale omfatter andre medier der anmelderne har mer kunnskap om forhold utenfor bøkene, eventuelt større plass til rådighet.

Om det estetiske kriteriet *kompleksitet* sier Andersen at ”Kompleksitetskriteriet er et av de spesifikke kvalitetskriteriene som kritikerne gjennom tidene ser ut til å være mest enige om.”⁸² I denne oppgavens anmeldelser er det gjerne uenighet om dette kriteriet: Nordlys mener at boka *Skulle du komme tilbake* av Line Baugstø er banal og gir terningkast 3, mens Fredrikstad Blad mener boka *ikke* er banal selv om språket er enkelt, og gir terningkast 5. Begge anmeldelser bruker det samme uttrykket, ’banal’, uten å utdype hva de legger i det. VG mener at *I fjor sommer* av Niels Fredrik Dahl er ’overtydlig’, med fordomsfulle og klisjépregede beskrivelser (terningkast 3). Fredrikstad Blad skriver derimot: ”Forfatteren gir oss ikke noe svar. Han lar det være opp til leseren å tolke og dikte videre.” (terningkast 5). Det er liten tvil om at Andersen bruker de samme indikatorene på kompleksitet, når han kaller motsetningen til det komplekse for ”den endimensjonale teksten, klisjeen, formel-litteraturen eller den éntydige teksten.”⁸³ Det at ulike anmeldere ser ulikt på hva dette innebærer, kan tyde på at avisene rekrutterer et mangfold av anmeldere. Kanskje har dagens dagsaviser en større blanding av litteraturvitere og rene journalister blant anmelderne enn de ”kritikerne gjennom tidene” som Andersen henviser til når han sier at de er svært enige om kompleksitets-kriteriet.

⁸² Ibid.: 22.

⁸³ Ibid.

Betraktninger fra anmelderne

Underveis i analysen meldte det seg en nysgjerrighet på hvordan anmelderne selv forholder seg til bruken av terningkast. Det ble interessant å få vite hvor vidt anmelderne ser på terningen som representativ for anmeldelsen. Det ble også interessant å få svar på om terningkastet bestemmes før anmeldelsen skrives, eller omvendt. Dersom det bestemmes på forhånd, er anmelderen antakelig ikke like bevisst på hvilke kriterier som ligger til grunn; terningkastet blir et spontant uttrykk for helhetsinntrykket av boka, og ikke et gjennomsnitt av de ulike momentene i anmeldelsen.

Jeg valgte å spørre en anmelder fra hver avis om dette, to kvinner og to menn, som alle er representert i utvalget: Morten Wintervold i Nordlys, Linn T. Sunne i Oppland Arbeiderblad, May Grete Lerum i VG og Kjell Jørgen Holbye i Fredrikstad Blad.

”Jeg føler ikke at terningen oppsummerer anmelderteksten på en veldig god måte,” sier Morten Wintervold.⁸⁴ Han mener terningen er en forutsetning satt av avisredaksjonen, og ser på seg selv som et offer for dette:

Systemet er tabloid og jævlig og på journalistikkens premisser. Best illustreres det av den gode "dårlige" litteraturen som vi leser av poeter som Stig Larsson og Ingrid Storholmen. Er det 5'ere eller 2'ere? Er den stygge setninga stygg eller fin? Slike spørsmål passer dårlig inn i et graderingssystem fra 1 til 6.

Likevel mener Wintervold at terningen ikke kommer i skyggen av anmelderteksten for alle som åpner en avis: dette gjelder bare “den avislesende massen”:

Bokanmeldelsen i dagspressen har i alle fall tre adressater: For det første forlag og forfatter, for det andre den litterære offentligheten ellers og de veldig interesserte, og til slutt den avislesende massen. Jeg liker å tro at terningen først og fremst er interessant for den siste gruppa – som kanskje ikke engang leser teksten. Her betyr kanskje et godt terningkast "verdt å bruke pengene på", et perspektiv jeg selv ikke gidder tenke så mye på.

⁸⁴ E-post fra Morten Wintervold 20.06.05

Siden Wintervold mener de to første målgruppene fokuserer mer på anmelderteksten enn på terningen, blir det mindre relevant for ham hvor representativ terningen er for anmeldelsen. Det kan virke som om han plasserer terningkastet og anmeldelsen i hver sin journalistiske sjanger. På spørsmålet om hva som kommer først av anmeldelsen og terningkastet svarer han:

Jeg skriver som regel anmeldelsen før jeg bestemmer terningen, men allerede når jeg får ei bok i hendene arbeider vurderingsmaskinen i brystkassa eller hvor det nå er.

Dette kan tyde på at følelser spiller en rolle når terningkastet settes.

På spørsmålet om hun synes terningkastet er representativt for anmeldelsen svarer Linn T. Sunne⁸⁵ i Oppland Arbeiderblad:

På ingen måte. Jeg liker ikke å kaste terningen, og synes særlig at 4'eren og 5'eren rommer mye. Grovt sett gir de en pekepinn: 6 MÅ være bra, og 2 sier mye om at det er en dårlig bok. Har ofte følt behov for å gradere terningen for å presisere forskjellen på 4+ og 4-, om du skjønner.

Når Sunne skal bestemme terningkastet, er hun ofte i tvil, og avgjørelsen kan komme både før og etter anmelderteksten:

Jeg kan ha et terningkast i hodet når jeg lukker en bok, men flere ganger er jeg i tvil og bruker anmeldelsen til å tenke gjennom hva som var bra og dårlig i boka. Jeg er mest sikker på en toer, "god" femmer og sekser.

May Grete Lerum⁸⁶ i VG understreker at hun ikke er alene om å ta avgjørelsen om et terningkast. Det at flere er involvert, gjør terningkastet mer representativt.

Noen ganger er jeg usikker på premissene boken skal anmeldes på. Det kan dermed hende at flere av oss snakker sammen om det endelige terningkastet. Det hender at redaksjonen syns at anmeldelsens innhold og terningkast ikke samsvarer, for eksempel at jeg har fremhevet det dårlige, men likevel gitt fire. Da diskuteres dette, og så har anmelderen siste ord.

Lerum avgjør stort sett terningkastet før hun skriver anmeldelsen:

⁸⁵ E-post fra Linn T. Sunne 21.06.05

⁸⁶ E-post fra May Grete Lerum 27.06.05

Det hender at en bok kan svinge mellom et par karakterer mens jeg leser, men som regel har jeg en klar formening idet jeg lukker boken, og har fått et helhetsinntrykk.

Kjell Jørgen Holbye⁸⁷ i Fredrikstad Blad sier han ser på terningkastet som “et frittstående aspekt ved anmeldelsen, som ikke egentlig oppsummerer anmelderteksten.” Han betrakter terningen omtrent som en ingress i en avisartikkel, og synes terningkastet fungerer godt som en konkretisering av anmeldelsen:

I anmeldelsen prøver jeg jo å gi et vesentlig bredere bilde av teksten enn det terningkastet kan gjøre, slik at terningkastet må sees for seg selv, som en konklusjon eller en inngang. Ofte kan det være vanskelig å lese en kvalitetsbedømmelse ut av anmeldelser uten terningkast. De blir vage og utflytende. Terningkastet tvinger deg til å ta stilling.

Her er Holbye inne på det journalistiske kriteriet *klarhet*. Det blir viktig for ham å gi en klar melding til leseren. Når han skal avgjøre terningkastet, må han ofte skrive anmeldelsen først: “Ofte vil jeg vakle mellom to verdier, men skrivingen av anmeldelsen kan skape den refleksjonen som behøves for å bestemme seg.”

⁸⁷ E-post fra Kjell Jørgen Holbye 25.07.05

Konkluderende drøfting

Er terningkastet en riktig oppsummering av anmeldelsen?

En konsekvens av terningkastet er at svært ulike bøker vurderes etter samme skala. Dermed kan både leseren og anmelderen risikere å glemme at terningkastet er et journalistisk og ikke et litterært system. Mens journalistikken etterstreber klarhet og entydighet, ønsker en roman gjerne å være flertydig. Det innebærer for eksempel at ulike lesere kan se ulike kvaliteter ved en bok. Vi har vært inne på at et hovedskille i kvalitetsvurderingen av en bok går mellom estetisk orienterte og mer kognitivt orienterte anmeldere. Inntrykket fra dette utvalgets anmeldelser er at anmelderne er estetisk orienterte og har et uklart syn på hva som er kognitive kvaliteter. De har vanskelig for å trekke fram sistnevnte på annet enn overfladisk vis, som en påskjønning ved høye terningkast. Bøkenes ”dybde” er snarere en følelse anmelderen får, enn en ny erkjennelse. Men denne følelsen synes å bety en del for terningkastet. Ved høye terningkast antyder anmelderne gjerne at forfatterne mestrer noe *mer* enn språk og komposisjon.

Dersom terningkastet ikke var tilstede i anmeldelsen, ville det vært vanskelig å skille mellom firere, femmere og seksere på annet grunnlag enn den følelsesmessige begeistring som kommer til uttrykk i anmeldernes skrivemåte. Terningkast 5 rommer vel så mye negativ kritikk som terningkast 4, men ”dypt rørt” blir anmelderen kun ved terningkast 5. Linn T. Sunne i Oppland Arbeiderblad gir uttrykk for at hun er mest sikker på toere, gode femmere og seksere, og at hun bruker mer tid på å tenke når inntrykket av en bok er mer gjennomsnittlig. Dette kan tyde på at følelsene spiller en større rolle for henne ved mer ekstreme terningkast. Dette viser seg også generelt i min analyse, hvor det affektive kriteriet opptrer desidert mest ved terningkast 2 og 6.

En positiv eller negativ følelse er også det første som formidles til leseren gjennom terningkastet. Et terningkast kan vekke interesse, skadefryd eller sinne. Om man fjerner

terningkastene fra anmeldelsene i dette utvalget, blir det enklere å gjette terningkastet ut fra *temperaturen* i anmeldelsen enn ut fra en kjølig oppsummering og kategorisering av konkrete kvalitetsvurderinger. Enkelte anmeldelser inneholder dessuten svært få kvalitetsvurderinger. Dette gjør det fristende å si at terningkastet er mest representativt for en følelse hos anmelderen som anmelderen har problemer med å konkretisere ved bruk av kvalitetskriterier. Riktignok kan man ikke regne med at anmelderne forholder seg bevisst til et sett med kvalitetskriterier, men man kunne forvente at de viet en større del av anmeldelsen til å forklare hva som gjør en bok god eller dårlig. Samtidig er objektet for vurderingen – skjønnlitteraturen – vanskelig å innordne i et vitenskapelig system; vanskeligere jo mer reduksjonistisk dette systemet er. Terningen er den ypperste form for reduksjonisme, og har bare seks kategorier til rådighet. Hvis disse kategoriene skulle uttrykke et gjennomsnitt av alle kvalitetsvurderinger i anmeldelsen, kunne det blitt vanskelig å bruke annet enn gjennomsnittlige terningkast, og terningkastet ville sagt svært lite. Vi må anta at det er et mål for anmelderen å forholde seg kritisk til boka, men om man bevisst går inn for å finne svakheter ved en bok kan terningkast 6 virke som en selvmotsigelse. Tilsvarende kan terningkast 2 virke uriktig hvis anmelderen går inn for å se så mye positivt som mulig ved boka. Dermed oppstår et paradoks. Vi må anta at terningkastets fremste formål er å gi en kvalitetsvurdering. Men terningkastets entydighet kan gjøre det vanskeligere å bruke mye kvalitetsvurdering i anmelderteksten, siden dette kan skape en flertydighet som motsier terningkastet.

Bokanmelderen som bruker terningkast står altså overfor et vanskelig dilemma: anmelderteksten må være reflektert for å innfri kravene til sjangeren litteraturkritikk, men den er også bundet av kravet om å underbygge et entydig terningkast. ”Det hender at redaksjonen syns at anmeldelsens innhold og terningkast ikke samsvarer, for eksempel at jeg har fremhevet det dårlige, men likevel gitt fire,” sier May Grete Lerum i VG. Her virker det som om anmelderen har prøvd å se flere nyanser ved boka enn det bastante terningkastet kan uttrykke, og blitt kritisert for dette. Kanskje bidrar terningkastet til å rettferdiggjøre at anmelderne baserer seg på mer ensidige vurderinger, eller rett og slett mindre på eksplisitt kvalitetsvurdering. Uansett hvor lite presise eller eksplisitte kvalitetsvurderinger som finnes i anmeldelsen, er denne vurderingen tilstede i terningkastet. Slik kan terningen bli en sovepute eller en snarvei til å vurdere en bok, uten at man trenger å gi utførlige begrunnelser. Hvis det er et mål at terningkastet skal samsvare best mulig med anmeldelsen, slik det ser ut til å være i

VG, kan dette favorisere ensidige vurderinger i anmelderteksten, spesielt når terningkastet er særlig høyt eller lavt.

Morten Wintervold påpeker problemet med at terningkastet spiller på den tabloide journalistikkens premisser, mens anmelderteksten skal vurdere noe helt annet enn tabloid journalistikk. Han løser problemet ved å løsrive terningkastet fra anmelderteksten og se på dem som to forskjellige systemer med ulike hensikter og målgrupper. Dermed blir det ikke så relevant om terningen er representativ for anmeldelsen. Et slik syn kan bidra til at anmelderen likevel forholder seg nyansert til boka, som om den ikke kunne oppsummeres i et enkelt terningkast. Når terningkastet så skal velges, er dette en mer intuitiv prosess, der ”vurderingsmaskinen i brystkassa” har mer å si enn tankevirksomheten. Kanskje er det lettere å gi terningkast til en helhetlig følelse enn til tverrsnittet av en mengde rasjonelle vurderinger.

Ulike anmeldere (og avisredaksjoner) har altså ulike meninger om hvor vidt det er et mål at terningkastet skal gjenspeile anmeldelsen. Man må dermed gå ut fra at dette ikke alltid er tilfelle, og at man ikke kan stole på terningkastet som en kortversjon av anmeldelsen. Det viser også anmeldelsene i dette utvalget. Tydeligst blir det ved terningkast 3, der noen anmeldelser fokuserer utelukkende på negative trekk ved boka mens andre vier stor plass til det positive. Den som tar seg tid til å lese hele anmeldelsen, kan altså bli sittende igjen med et bedre eller dårligere inntrykk av boka enn terningkastet tilsier.

Det skulle bare mangle at anmelderteksten tar større hensyn til ulike lesere enn terningkastet kan gjøre, og dermed gir ulike lesere ulik oppfatning av om boka er leseverdig for dem. En anmeldertekst som prøver å henvende seg til ”folk flest”, kan risikere å ikke si noe til noen. Når Lerum sier at hun er usikker på hvilke premisser boka skal anmeldes på, er det kanskje fordi VG *skal* henvende seg til folk flest, og ikke kan basere seg på bestemte premisser. Men en anmeldelse er alltid basert på visse premisser, noe som utgjør en konflikt for anmelderen. I en anmeldelse uten terningkast ville det kanskje vært mer naturlig å føre en dialog med leseren om premissene, og vise eksplisitt at vurderingen er gjort ut fra visse normer eller kriterier. Her vil anmelderen trolig være mindre bundet av å skulle lande på en bestemt kvalitetsvurdering, og kan ta for seg bokas kvalitet fra ulike synsvinkler. Ideen om det leservennlige terningkastet blir et paradoks når ett terningkast skal henvende seg til alle, siden lesere uunngåelig er forskjellige.

I anmeldelser av annet enn litteratur hender det ofte at det som anmeldes får flere terningkast. I Osloavisen Avis 1s restaurantanmeldelser får restaurantene hele sju terningkast for ulike kriterier (meny, smak, pris, toalett, barnevennlighet, service og miljø). Til slutt oppsummeres alle terningkastene i et gjennomsnitt nederst på siden. Slik blir det gjennomsnittlige terningkastet mindre dominerende, uten at anmeldelsen dermed blir mindre leservennlig. Tvert imot kan leseren tydelig se hvilke kriterier vurderingen er basert på, og selv vurdere hvilke elementer i kvalitetsvurderingen som er viktigst for ham – kanskje spiller prisen større rolle enn miljøet. Dersom litteraturanmeldere også gjorde eksplisitt rede for hvor høyt de vurderer boka på ulike skalaer, kunne leseren selv velge hva hun ville vektlegge. Med bare ett terningkast kan vurderingen langs én skala bli alt for dominerende, eller terningen kan bli et intetsigende gjennomsnitt av mange diffuse kriterier. Terningen er leservennlig som et enkelt, billedlig uttrykk, men det er ikke leservennlig å gi alle lesere samme inntrykk av en bok. I dette utvalget blir det mest påfallende i anmeldelsene av kriminalromanen *Lik i lasta*, som får terningkast 2 i to aviser uten at anmeldertekstene nevner om boka er spennende.

Hvilken rolle spiller det at aviser bruker terningkast?

Vi har vært inne på at terningkastet bidrar til å forsterke de journalistiske kriteriene i litteraturkritikken. Den visuelle terningen gir form, nyhetsverdi, formidlingsevne og gjennomslagskraft til anmeldelsen. Etter å ha analysert en rekke anmeldelser, kan jeg konkludere med at ikke bare terningkastet i seg selv, men også anmeldertekstene er preget av en journalistisk tankegang. Det kan se ut som om anmeldelser med ekstreme terningkast (2 og 6) får mest oppmerksomhet fra anmelderne. Disse anmeldelsene gjør både bredere og hyppigere bruk av kvalitetskriterier enn mindre ekstreme anmeldelser (3-5), som på sin side bruker mer handlingsreferat. De ekstreme anmeldelsene er også de desidert lengste i utvalget: sekserne er i snitt 45 linjer, mens toerne er 38 linjer. Deretter følger femmerne (35 linjer) og treerne (34 linjer), mens firerne bare er 27 linjer (basert på utskriftsformat med én bred spalte).

Naturlig nok er de ekstreme anmeldelsene mer entydige i sin vurdering enn de mer nøytrale anmeldelsene. Selv om det finnes unntak, underbygger anmelderteksten stort sett terningens entydige budskap. Uhyre sjelden kommenteres positive trekk ved en bok ved terningkast 2, og ingen av anmeldelsene med terningkast 6 har negative vurderinger basert på et kvalitetskriterium. Det betyr at slike anmeldelser tilfredsstiller det journalistiske kriteriet Andersen kaller *klarhetskriteriet*.⁸⁸

Saksforhold og begivenheter med høy grad av kompleksitet har vanskeligere for å få plass i mediene enn klare og entydige forhold. (...) Som vår mediebevisste ombudsmann forteller oss, er "klar melding inn" og "klar melding ut" et ideal.⁸⁹

Kanskje kan denne klarheten i budskapet forklare hvorfor anmelderne ser ut til å engasjere seg mer i ekstreme anmeldelser, og hvorfor avisene vier dem større plass. Det kan også forklare hvorfor disse anmeldelsene ikke legger større vekt på å belyse både positive og negative trekk ved bøkene. Terningen signaliserer en klarhet som med få unntak går igjen i anmelderteksten.

Det er vanskelig å tro at anmelderne er uberørt av en markedsførings-tankegang. Når en bok med lokal tilknytning får høyt terningkast i en lokalavis, kan det fungere som en reklame for stedet, og man må anta at anmelderens følelser spiller en rolle her. Det viser seg også i bruken av det affektive kriteriet, når det at forfatteren *ikke* skriver nok om lokalmiljøet medfører en negativ kvalitetsvurdering av boka, som i Fredrikstad Blads anmeldelse av *Lik i Lasta* av Kjersti Scheen. Men ikke bare anmelderen har følelser knyttet til terningkastet – det har også leseren. Et oppslag med terningkast 6 vekker automatisk interesse og beundring, mens et lavt terningkast kan vekke skadefryd – og begge kan vekke sinne dersom man er uenig. Leseren sitter altså inne med en følelse allerede før han begynner å lese anmeldelsen. Dette kan styre resepsjonen. Selv om en anmeldelse med terningkast 2 kommenterer noe positivt ved en bok, kan leseren lettere overse dette på grunn av den dominerende terningen, og sitte igjen med et mer entydig inntrykk basert på terningkastet. Dette blir forsterket dersom anmeldelsen har en tabloid og entydig overskrift som underbygger terningen.

⁸⁸ Andersen i Lie og Nysted (red.) 1995: 23.

⁸⁹ Ibid.: 24.

I denne oppgavens utvalg finnes eksempler på både nøytrale og svært lite nøytrale overskrifter ved samme terningkast. I sin anmeldelse av *Frost* bruker Fredrikstad Blad tittelen ”Storverk fra Jacobsen”, mens den samme avisens anmeldelse av *Ut og stjele hester* har den langt mer nøytrale tittelen ”Livets streifskudd, livets vågestykke.” Det finnes også eksempler på at et nøytralt terningkast vris i positiv eller negativ retning av overskriften, slik at overskriften blir det mest dominerende: VG gir *Sanatorium* av Päivi Laakso terningkast 4, men velger den negativt ladde overskriften ”Overtydlig finsk tristesse”. Hvor vidt terningkastet styrer leserens resepsjon må sees i sammenheng med overskriften på anmeldelsen, som gjerne er plassert ved siden av terningen og fungerer som et tilsvarende blikkfang. Det er likevel begrenset hvor mye en overskrift kan nyansere det entydige terningkastet, og en nøytral overskrift vil lett komme i skyggen av terningen. Hvis terningen ikke var der, ville den nøytrale overskriften kanskje i større grad innby til å lese hele anmeldelsen, for å få vite hva anmelderen egentlig mener.

Anmelderne selv er nokså enige om at terningen ikke er representativ for hele anmeldelsen. Kjell Jørgen Holbye i Fredrikstad Blad mener at terningkastet må betraktes som en innledning til anmeldelsen, og ikke som en oppsummering av anmelderteksten. Men terningen har en helt annen symbolverdi enn ingressen i en avisartikkel. Terningkastet er etter hvert blitt et symbol som brukes flittig i reklamekampanjer for alt fra bøker til pølser. Tatoveringen av en sekser på armen var en viktig del av Ari Behns profilering av seg selv. Til og med forfattere bruker altså terningen løsrevet fra alle mulige litterære kriterier, som et estetisk symbol.

Innføringen av terningkastet førte til økt interesse for kulturstoffet i avisene. Utledninger av analysen i denne oppgaven tyder på at interessen knyttet seg til samme kriterier som i annet tabloid avisstoff: melodramaets følelsesladde sortering av tapere og vinnere. Terningkastet reduserer komplekse saksforhold til enkle konkurranseforhold mellom de gode og de dårlige, befri oss fra kaos og gir oss en orden som gjør det enklere å ta standpunkt. Når vi har tatt standpunkt til en bok kan vi bokstavelig talt handle, og det ville ikke være overraskende om avisenes nettutgaver snart innfører en handlekurv fra en nettbokhandel i anmeldelsen. Reklamen har allerede bygget en bro mellom bokaanmeldelser og bokhandler med sine terningkast, og enkelte bokaanmeldelser med terningkast er så korte og visuelt preget av terningkastet at de til forveksling ligner annonser.

Kilder

INTERNETT

Skog, Christian Seielstad: "Litteraturkritikkens forpliktelser", i Vinduetts nettarkiv 12.11.02:

<http://www.vinduet.no/tekst.asp?id=299>

Vange, Arild: "Korrespondentbrev: En annen politisk litteratur" i Morgenbladets nettarkiv 05.09.03:

<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20030905/ARKIV/309050315&SearchID=73223139288052>

VGs arkiv over bokanmeldelser: <http://www.vg.no/rampelys/boeker/anmeldelser/>

Bokanmeldelser fra Fredrikstad Blad: www.f-b.no

- Eriksen, Heidi: *Pure Popmusicbaby!*
- Grandahl, Desirée: *Straffe*
- Heinesen, William: *Vill ni åka mera?*
- Holbye, Kjell Jørgen Riegels: *Frost*
- Johnsen, Anne-Lise: *Sanatorium, I fjor sommer, Lik i lasta*
- Løvli, Geir: *Kunsten å gå, Skulle du komme tilbake*
- Wærum, Kari: *Ut og stjele hester*

Bokanmeldelser fra Nordlys: Atekst mediearkiv, nå Retriever: www.retriever-info.com

- Arnstad, Mali A.: *Straffe, Sanatorium,*
- Pollestad, Ellen: *Skulle du komme tilbake*
- Wintervold, Morten: *Pure popmusicbaby!, Kunsten å gå*

Bokanmeldelser fra Oppland Arbeiderblad: www.aa.no

- Sunne, Linn T.: *Ut og stjele hester, Frost, I fjor sommer, Vill ni åka mera?, Lik i lasta*

Bokanmeldelser fra VG: www.vg.no

- Abrahamsen, Morten: *Pure Popmusicbaby!*,

- Faldbakken, Knut: *Ut og stjele hester, Vill ni åka mera?*

- Hjort, Susanne Hedemann: *Straffe*

- Kobro, Berit: *Sanatorium*

- Lerum, May Grethe: *Skulle du komme tilbake, I fjor sommer*

- Ustvedt, Yngvar: *Kunsten å gå, Frost, Lik i lasta*

(Bokanmeldelsene tilsvare dem som sto på trykk i avisenes papirutgaver).

E-POST

Faldbakken, Knut (VG) - 17.06.05

Holbye, Kjell Jørgen (Fredrikstad Blad) - 25.07.05

Lerum, May Grete (VG) - 27.06.05

Sunne, Linn T. (Oppland Arbeiderblad) - 21.06.05

Wintervold, Morten (Nordlys) - 20.06.05

LITTERATUR

Agerbak-Jensen, Merete og Higræff, Marit (1997): ”Terningkastjournalistikken” i Roksvold, Thore (red.): *Avissjangerer over tid*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.

Andersen, Per Thomas (1995): "Danjanistikk og kritikk" i Lie, Sissel og Nysted, Liv: *Samtale med et svin*. Oslo: Gyldendal.

Andersen, Per Thomas (1987): "Kritikk og kriterier" i *Vinduet*, nr. 3/1987.

Beardsley, Monroe C. (1958): *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*. New York: Harcourt, Brace and Company.

Bech-Karlsen, Jo (1991): *Kulturjournalistikk: avkobling eller tilkobling?* Oslo: Universitetsforlaget.

Fredin, Marianne Aalmo (1998): "Litteraturkritikk i dagspressen: "Litterært Politi" eller estetisk vurdering?" Hovedoppgave i Nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.

Gripsrud, Jostein (2003): "Hva er kunst?" i Hodne, og Sæbøe, (red.): *Kulturforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hagen, Erik Bjerck (2004): *Litteraturkritikk: en introduksjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hætta, Kenneth og Melby, Svend Are (2001): "Tilfeldighetenes spill? - om bruk av terningkast i VG og Dagbladets plateanmeldelser". Semesteroppgave ved journalistutdanningen, Høgskolen i Oslo.

Johansen, Anders (2002): *Talerens troverdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Jørgensen, John Chr. (1994): *Det danske anmelderis historie*. Frederiksberg: Fisker & Schou.

Karlberg og Mral (1998): *Heder och påverkan*. Stockholm: Natur och kultur.

Linneberg, Arild (1992): "Kritikkens narrekappe" i Hauge, Hans og Tøjner, Poul Erik (red.) *Kritik*. København: Gyldendal.

Opstad, Gunvald (1991): *Den besværlige kulturen*. Oslo: Institutt for journalistikk.

Raaum, Odd (1999): *Pressen er løs!* Oslo: Pax forlag.

Roksvold, Thore (1994): "Fagbokkritikk som sjanger" i Roksvold, Thore (red.):
Kritikk av kunst, bok og musikk. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.

Skouen, Arne og Gullvåg, Else Wiker (1996): *En gammel journalists erindringer*. Oslo:
Aschehoug.